فہرست ابواب تحفۂ نصائح معہ نسخہائے دیگر

بسم اللہ الرحمن الرحیم

حمدے بگویم بے عدد مر خالق جن و بشر
کردہ معلق آسمان ہم اختران شمس و قمر

عطائے بداده عرش را پرہ ز پائش طائرے
چون برق سالے چار صد آنگہ رسد پایہ دگر

ہم آفریدہ ہفتے کش عرض و طولش آنچنان
این ہفت طبق ارض و سما پیشش چو قبہ بر سپر

دریا و لب ہا جوے ہا کردہ روان روئے زمین
اشجار پر از میوہ ہا رویید زمین شہد و شکر

مردہ اراضی جملگی زندہ کند از قطرہ ہا
آن خشک میدان یک زمان ہم لعل بینی ہم خضر

سیارگان چون شمع ہا کردہ بپا از بہر خود
روشن مزین شد سما از بہر خلقے راہبر

ہر چیز کہ باشد در جہان آن چیز گوید ذکر حق
تسبیح گویان عالمے نامی بود خواہی حجر

شایان این نعمت ہمہ از لطف و فضل خویشتن
محبوب خود خواندش یکی از فضل خود خالق بشر

لیکن نمی فہمد کسے تسبیح ہر یک در جہاں
مگر آنکہ رب العالمین دارد بایں ہر یک خبر

در نعت حضرت رسالت پناہ محمد مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وسلم

گویم درودے دُرفشان بر روحِ خاصِ مرسلاں
کان نورِ عرش و آسمان سلطانِ جملہ بحر و بر

شاہِ جہان آن مصطفےٰ سلطانِ جملہ انبیاء
بہرِ شفاعت ہمگنان روزِ جزا بندد کمر

لولاک چترے بر سرش چون جاہ و شانش پیش رسل
تا او نیاید در جہاں جملہ رسل باشند پدر

شاہے ندیدم در جہاں از قاف تا ہم قیروان
نے در زمیں نے در سما چون مصطفےٰ باشد دگر

جملہ رسل از دین کردند پیدا معجزہ
دو نیم ماہ شد در سما بر وے چو کرد او یک نظر

راباتِ او ماحی شدہ جملہ رسوم کفر را
آیاتِ او دیدند چون جملہ عرب گشتہ مسخر

در مدح شیخ العالمین قدوۃ السالکین محمود نصیر الدین قدس سرہ العزیز

شیخِ معظم سید محمود آن صاحب قران
چون اولیا [illegible] ہم مشتہر

عالم بعلم ہمچو او ہرگز ندیدہ مردمے
اندر کرامت ہمچو او خیزد کجا دورِ قمر
او بود شیخ مقتدا اورا جہانے مقتدے
گشتند اعمی سالکاں چوں رفت آں صاحب نظر
وارو تمنا عالمے خاکِ درش ہر سرمہ کند
خوش وقت آں صاحبدلاں گشتند او را پے سپر
اے شیخ مخدوم جہاں مارا بخواہی از خدا
تا رستہ گردم از عنا با ہم بجنت کشکِ زر

در سبب تصنیف کتاب و تعریف ابو الفتح گوید

گوید ہمیں یوسف گدا در وعظ گنجے چندرا
از بہر خلف خوش لقا بو الفتح آں نور البصر
آں رکن دین کز علم خود معمور دارد رکنہا
یارب بگرداں اینچناں پند برا زمن ایں قدر
از نو بخواہم بہر او علم و عمل تقوے و ورع
سالک بگرداں آں چناں چوں او نباشد کس دگر
از صدق دل خواہم زتو یارب بگرداں پیش من
سبقے بگوید بشنوم بینم جہانے پیش در
پندے بگویم بعد ازیں بشنو بہ پا نیے زمن
دُرِ نفیسند آخرے بہا در گوش کن جان پدر

ہاشیہ:
علم ۲ فروغ ۳ ہرگز ۴ پیشوا ۵ پیش رو
ہمچو ۲ او ۳ خیزد ۴ کجا ۵ دور قمر
مقتدا ۶ رہنما ۷ اعمی ۸ نابینا
سالکاں ۹ راہ رواں ۱۰ صاحب نظر
تمنا ۱۱ آرزو ۱۲ سرمہ ۱۳ پے سپر ۱۴ پیرو
عنا ۱۵ رنج ۱۶ کشک ۱۷ محل
خلف ۱۸ فرزند ۱۹ رکن ۲۰ ستون
تقوے ۲۱ پرہیزگاری ۲۲ ورع ۲۳ پارسائی
صدق ۲۴ راستی ۲۵ سبق ۲۶ درس
دُر نفیس ۲۷ موتی قیمتی ۲۸ قبول کن

تحفہ نصائح نام این کردم زحق دارم رجا
کاندر نظر پاکان شود مقبول چون شیر و شکر
رنجے کشیدم مدتے ہم دردہا چون دردِ زہ
تا من برآدم این چنین تحفہ منور نامور
یارب زفضل و لطفِ خود گردان چنین این تحفہ را
جملہ جہان عاشق شود خوانند ہر شام و سحر

باب اوّل در بیان توحید باریتعالیٰ عزاسمہٗ گوئید

گروہ چو بالغ کودکے فرض ست شناسی حق ورا
داند خدا بیشک یکے جز او نشاید کس دگر
بیچون بدان حضرت خدا مثلے ندارد شبہ ہم
ہرگز نزادہ کس ازو نے مادر او را نے پدر
اورا طعام و آب و زن ہرگز نباشد حاجتے
خوابے نہ او را غفلتے نے سہو را بروے گذر
پشتی نخواہد از کسے نے مشورت با کس کند
جملہ جہان محتاج او او از کس نخواہد او نصر
جوہر مرکب جسم ہم عرض و تناہی ہم مگو
نامش مخوان جز آنکہ آن صاحب شرع کردہ خبر
نے گل بگوئی بارہم رنگے نگوئی نے مزہ
بوئے نگوئی شکل ہم نے قد و قامت نے صور

اور انگوئی در مکان نے عرش کوئی جائے او
نے پیش وپس نے راست وچپ نے زبر گوئی نہ زیر
وندان بداں حضرت خدا اشنواست او بیناست ہم
اشیا شدہ از خواست او ہم نور ظلمت خیر و شر
موجود کردہ عالمے مختار در ایجاد ہم
عاجز نبودہ ہیچگہ وقتے نہ گشتہ مضطر
حادث بداں جملہ جہاں جز حق بداں کس را قدم
جملہ صفاتش ہیچنیں بیشک بداں جان پدر
گویا بداں حضرت خدا اندر ازل بر یک سخن
آمر بداں ناہی بداں صیغہ یکے جملہ خبر
حرفے ندارد صورت ہم اعراب در وے نے ہجا
وانی کلامش بیشکے از جنس خاطر ہم فکر
دیدہ شود حضرت خدا از بعد جنت آخرت
بینند جملہ مومناں ہر یک بدیدہ چشم سر
بکنند فراموش ہر یکے نعمت جنان رحمت جہان
مدہوش جملہ مومنان از یک تجلے در نظر
رویت نباشد در مکان نے در جہت نی متصل
کیفے ندارد ایں سخن نے درک نے مثلِ دگر
دیدن خدا در خواب ہم باشد روا اندر شرع
محکی است از جملہ سلف صد لاک دریں وارد اثر

باب دوم در احکام و ارکان ایمان گوید

گر انبیاء ہم نامدے نے شرع بودے در جہاں
واجب شدے بر مردمان ایمان بخالق مقتدر

تصدیق دل ایمان بدان این رکن اصلی بیشکے
اقرار شد اندر زبان از بہر احکام اے پسر

تصدیق گر داری بدل اقرار ناری بر زبان
باشی تو مومن نزد حق کافر بنزدیک بشر

گر مردمے اندر جبل نشنود علمے از کسے
آنجا بمیرد آں چناں یابد عذابے در سقر (دوزخ ۱۲)

ایمان بیارد چوں کسے علمے نخواند بہر معرفت
عامی بود آں مومنے ایمان مقلد معتبر

ہرگز نیاید مومنے بیروں ز ایمان ہیچگہ
گرچہ گناہاں می کند از صد کبائر بیشتر

چوں کافرے کو میکند صد در چند حسنہ (نیکی ۱۲) طاعتے
از کفر ناید او بیروں گرچہ کند عدد المطر

شکے نیاری شبہ ہم ایمان خود جانان من
بر حق بگو من مومنم ورنہ تو باشی از کفر

دوزخ بماند مومنے جاوید لیکن چند گاہ
قدرے گنہ سختے کشد آید بروں لیکن ان قدر

چوں تو کنی عصیاں بسے نیکی بکن ہم متصل
عفو کند حضرت خدا جملہ گناہ گردد مدر

باب سوم در بیان عقائد و عقوبت گوید

در گور پرسش حق بداں ہر کودکاں ہم بالغاں
منکر نکیر سے پرسدش از وے چو غائب شد بشر

مومن کہ باشد پارسا بدہد جوابے زود شاں
گویند او را خسپ تو ہمچوں عروسے شاد ور

عصاۃ بعضے مومناں گویند جواب از فضل رب
کفار را بستہ زباں دائم عذاب بیشتر

غرقہ بابے گر شود شیرے خورد یا سوختہ
او را سوالے داں یقیں در گور نے ایں منحصر

در گور ضغطہ داں بحق ابرار را آساں شود
اشرار را باشد چناں چوں در جوازان نیشکر

اطفال جملہ مشرکاں اندر سوال از بہشت
کردہ توقف بیشکے آں شیخ امت نامور

در گور عاصی مومنے بیند عقابے چند گاہ
کفار را در گور داں دائم عذابے بیشتر

انعام و راحت بیحد احساں کرم در گورہا
مومن کہ باشد صالحے بیند ہمیں شام و سحر

در گور باشد زندگی چون زندگی امروز ما
گنجشک شنیند بر قبر مرده بدانند باده نر

راحت عذابے هرچه هست از نیک بد در گورها
دانند خلقے همگنان الا همین جن و بشر

صورے چو اوّل در دهد میرند جمله زندگان
در صور دویم بیشکے خیزند هر یک از قبر

صورے گرفته در دهان واده خمے مر پشت را
یک پا بپیش و پس دگر باشد همیں او منتظر
اے اسرافیل ۱۲

اجساد و عالم جملگی مجنون و عاقل کودکان
جن و شیاطین وحش هم طیر و بهائم در حشر

آیند حاضر جملگی هر یک حسابے میدهند
عدلے شود بر همگنان ظلمے نه بر کس نے خبر

میزان بحق دان بیشکے از بهر مومن کافران
اعمال را وزنے شود آن خیر باشد خواه شر

نیکی گران آید اگر مصلح بدان او را و لے
مفسد شقی باشد یقین شر سے گران آید اگر

پس نامهای پران شوند یابند جمله مومنان
در راست دست مومنان در دست چپ جمله کفر

بر پشت دوزخ پل بدان خلقے رود بالائے آن
از تیغ باشد تیز تر باریک دان از موئے هم

بعضے چو برقے بگذرند بعضے چو باد و را کبے
بعضے چو راجل بیروند بعضے چو مورے ہم بتر

روشن شود ہم روئے ہا بعضے چو ماہ چاردہ
بعضے سیہ گردد چنان دیجور شب زو خوب تر (تاریکی۱۲)

آیند جلح در سخن بدہند گواہی دست و پا (اعضا۱۲)
حیران شود جملہ جہان مردم ز ہول پیش محشر

ہم حوض کوثر حق بدان اندر بہشت اندچارہ جوئے
از آب و شیر و شہد ہم جوئے چہارم از خمر

مخلوق دان امروز تو جنت جہنم ہر دو را
این ہر دو را با اہل خود فانی بدان اے نامور

امروز با مالک کشند ہیزم بدوزخ دمبدم (یعنی مالک جہنم۱۲)
ہر لحظہ رضوان کوشکے سازد ہمی از مشک تر (یعنی مالک بہشت۱۲)

مومن بجنت جاودان نے مرگ بیند نے علل (یعنی بیماری۱۲)
کافر بسوزد ہمچنین دائم بآتش در سقر (ہمیشہ۱۲، دوزخ۱۲)

مومن بقدر ذنب خود بیند عذاب بعد ازان
آید برون جنت رود صد کشک یابد از گہر (مخفف کوشک۱۲)

مومن بدوزخ چون رود آتش نہ گردد گرد او
سخطی نہ او را در سقر الا کہ خوف و یا خطر (عذابے۱۲)

دوزخ بسوزد جن پری کافر چو باشد بالیقین
در نیل جنت پریان دان اختلافے مشتہر (یعنی جن۱۲)

نومید بودن از خدا ہم ایمنی از کفر دان

تصدیق کاہن کفر شد از غیب چون گوید خبر

ہرگز نباشد اولیا چون انبیا در مرتبہ

نے از فرشتہ ہیچکس باشد چو ایشان اے پسر

زنہا و جملہ اولیا باشند افضل از ملک

جز از خواص چارکس ہر چار ایشان نامور

جز انبیا و اولیا زہاد و صالح مردمان

فضلے ندارد بر ملک دیگر عوامی از بشر

ہرگز نباشد ہیچکس پس انبیا بوبکرؓ چون

از بعد او می دان عمرؓ پس بعد از ان عثمانؓ نگر

وز بعد او حیدرؓ بدان کو بود شاہے در جہان

مسلم شوی مخلص ہمین از رفض گردی پاک تر

افضل خدیجہؓ شد زنان پس عائشہؓ افضل بدان

افضل ز جملہ دختران تو فاطمہؓ زہرا شمر

سخنے بگو در حق کس اصحاب احمد مصطفےٰ

سیارہ دانی ہر یکے نے ہمچو شان کس راہبر

گواہی بدہ بین دہ نفر از اہل جنت بیشکے

بوبکرؓ و عثمانؓ ہم علیؓ دانی چہارم شاہ عمرؓ

سعدؓ و سعیدؓ طلحہؓ دان ہم بوعبیدہؓ ہاشمی

دانی زبیرؓ او شد نہم ہم عبد رحمانؓ نامور

یعنی در رتبہ ۱۲

تحقیق دان ۱۲

سید عبد الرؤف

میثاق را بر حق بدان زادم درازی جملگی
منکر مشو تو زین سخن رستہ شوی روز حشر

تو نار و جنت عرش را کرسی و ہم لوح و قلم
موجودہ دان مخلوق ہم فانی مدان ہم منکدر

در لوح مرقوم آنچہ شد زان خشک فارغ شد قلم
جز او نباشد ہیچ گاہ ہرگز نہ گردد خامہ تر

بر بادشاہان ہیچ گہ بیرون میا تیغے مکش
بکنند ظلمے گرچہ شان صد جور بینی یا جبر

غزوے بکن با باغیان زیر علم سلطان خود
با ہیچ بینی شد کسے او را مکن تجہیل تو

رخصت بدان اندر سفر افطار افضل صوم دان
جایز مگو ہم در سفر اندر نماز الا قصر

باید گزاری جمعہ را پس ہر کہ باشد نیک و بد
مسحے بکن بر موزہا باشی بخانہ یا سفر

میدان شفاعت بر حق است ابرار اشرار را
خواہند از حضرت خدا آرند بیرون از سقر

از بہر مردہ زندگان بدہند صدقہ یا دعا
گردد عذابے دور شان یابند راحت بیشتر

مشکل چو کارے مر ترا آید گہے سے خوان دعا
مغز عبادت دان دعا وارد دعا جانان اثر

دانی قیامت را نشان دجال دیگر دابہ ھم

عیسے فرو آید کشد دجال را از پشت خر

یاجوج ماجوج ہم پیدا شود اندر جہان

سرہائے بعضے آسمان باشد بعضے یک شبر

از سوی مغرب شمس را باشد طلوعی بے نزاع

بستہ شود در توبہ را کان بود مفتوح بر بشر

کثرت دنا اندر جہان دانی قیامت را نشان

براسپ چوں بینی زنان آید قیامت زود تر

دیگر نشانے علمہا خوانند خلقے بے عمل

ساجد بہ بینی اندکے مسجد بیابی بیشتر

مشغول بینی در بنا خلقے شدہ از جان و دل

مرگے بخواہی آں زمان مردن ہمیں بہتر شمر

محمود احمد تاج دین مزدور بینی ہر طرف

شادی قبولا ہر کا منقطع شدہ ہم مشتہر

اہلی بوادے روستا کوبان شبان ہم جفت سر

کفشے لگک بے پائے شان بگیے نبودے انشان نشجر

دانی قیامت بیشکے ایشاں چو بینی شہرہا

مشغول گشتہ در بنا ہر یک بقصر مستحکم

باب چہارم در بیان علم و عمل و فضل آن گوید

بر سنگ خارا نقش دان علمی که خوانی در صغر

بر آب دان آن نقش را علمی که خوانی در کبر

قرآن بخوان تفسیر هم آموز خط صرف و لغت

نحو و معانی با بیان توحید هم فقه و خبر

علمی بخوان کان مر ترا نافع بود منجی شود

جنت بیابی حور هم یابی خلاصی از سقر

علمی که خوانی بهر حق بیشک ترا منجی بود

نی بهر فتوی نی قضا نی بهر آن شغلی دگر

علمی که خوانی بهر حق دان سود خود آن علم را

علمی نه بهر حق بود زان علم بینی صد ضرر

گر علم خوانی بهر آن بر صدر بنشینی مرتفع

آن علم دان چون کسبها بل کسب زان بهتر شمر

جاهل نیاموزی گہی منکر نه گردی از جہل

از شرع بیرون پای خود هرگز نیاری ای پسر

چون دوست داری علم را یا عالمی متعلمی

تو پاک داری از گنه گہی که کردی در عمر

وقتیکه بینی طالبی مر علم را یاری بکن

جنت بیابی از خدا کلکی دهی گر منکسر

گر علم خواند مردمی بکند عبادت اندکی

باشند ز خاصان نزد حق وز عابدان نیک تر

فضلے که دارد عالمے بر عابدان ہم زاہدان
چون فضل احمد مصطفٰے بر کم کمینہ از بشر

با عالمان نسبت مکن عابد که تنہا خویش را
خواہد خلاصی از خدا عالم خلاصی صد نفر

شو خاک پائے عالمان تا جائے یابی در جہان
شو دور تر از جاہلان تا تو نسوزی در سقر

مقصود از علم است عمل درس و قضا مقصود نے
عالم که باشد بے عمل دانی که مانے بے ثمر

علمے که حاصل شد ترا ترسش از خدا افزونے بکن
ورنہ تو باشی دزد دین ہم راہزن ہم حیلہ گر

باب پنجم در قضائے حاجت وضو وتیمم وغسل گوید

چون در قضائے حاجت روی زودی بکن بر پائے چپ
ور سوئے قبلہ رو مکن ہم پشت را اے نامور

چون در قدم جا میروی اول بنہ تو پائے چپ
گر پا تو باشد کاغذے آن دور کن با خود مبر

چون بول و غائط مر ترا زحمت دہد در حال کن
گر تو بداری ساعتے صد رنج بینی صد ضرر

دائم تو باشی باوضو جامہ بپوشی ہم چنین
چون تو شوی ہم بے وضو در حال کن تعجیل تر

وقتے کہ گردی بیوضو نظرے مکن در مصحفے

نظرے مکن در آسمان سیّارہ نے شمس و قمر

نے سوئے کعبہ کن نظر نے سوئے روئے عالماں

نے ذکر گوئی نے سبق نے روئے مادر نے پدر

یعنی جواب سلام ۱۲

نے رد سلامی ہم کنی نے اندر آئی مسجدے

نے خواب بکنی نے خوری تنہا ہم میت ہم سفر

این جملگی آداب وان اجرے بیابی بیعدد

یاکن تیمم یا وضو آنگہ عبادت است پسر

مصحف بگیری بے وضو مسجد بیائی ہم جنب

بزہ گار گردی بیشکے ہم فاقہ بینی ہم تفقر

آب منی ظاہر چو شد با دفق و شہوت جامعی

یا خفتہ غائب چون شود اندر قبح یا دُبر

انزال باشد خواہ نے فرض بدانی غسل را

وطی شدہ یا ہم مردہ ہم انزال آنجا معتبر

گر محتلم گردی شبے دیدہ منی آب نشاط

غسلے بکن در صبحدم ہم زان وضو بگذار تجر

چون از نفاس و حیض ہم پاکی بیابد عورتے

پاکیزہ بکند غسل او این غسل را فرضے شمر

سنت بدان غسل جمعہ و عیدہ ہم و عرفہ ہم

یہ مُردہ ہم واجب شدہ غسلے بدہ پاکیزہ تر

چون پیش آید حاجتے غسلے بکن از جان و دل
مسلم چو گردد کافرے وان غسل آن ہم دستتر

ہر عضو را می شو دبگو کلمہ شہادت بارہا
بیشک شوی پاک از گنہ جنت درآئی ہشت در

مسواک را در ہر وضو دائم بکن در صوم ہم
خوشبو بکن تو جامہ تن گردی معطر در حشر

در ریش و سبلت شانہ کن یابی امان از واہم و ہم
در سینہ گردان شانہ را ابرو بکن ہم فرق سر

یکسان تیمم ہر دو را محدث بود یا خود جنب
چون تو نیابی آب را یا سرد بینی یا خطر

از جنس ارضی ہرچہ ہست از خاک و ریگ و سنگ و گچ
سازی تیمم در نقع گر خاک باشد خوبتر

در غسل کردن ہم وضو سنتے بگو یا پنج کس
فارغ شوی چون از وضو میخوان تو ہم سورۂ قدر

پیش از سخن بگذار تو از حق بخواہی حاجتے
گردد روا حاجت ترا فی الحال یابی زودتر

باب ششم در بیان اوقات نماز و عقوبت تارک الصلوٰة

داری سپا اوقات را در ترک آن ملعون شوی
تارک مصر کافر بدان ہم جائے او دوزخ بشم

قال اللہ تعالیٰ و اقیموا الصلوٰة و لا تکونوا من المشرکین ۱۲

چون تو کنی دو وقت را یکجا جمع در روز و شب
محبوس باشی یک حقب اندر جهنم هم سقر

چون تو گذاری فجر را سخنے مگو با هیچکس
تا در طلوع مهر خوان دعا گردی تو شخصے معتبر

گردی بدوزخ سوخته آنجا بمانی سالها
چون تو کنی ترک جمعه خمس جماعت اے پسر

چون بشنوی بانگ اذان ساکت بشو سخنے مگو
مشغول در کارے مشو مے کن اجابت مامور

ترک اجابت چون کنی یا خود سخن گوئی دران
آید بلا ها هر زمان در پیش تو تعجیل تر

بر پاے داری چاشت را اشراق هم ناغه مکن
گردی تو نگر بیشکے یابی بسے هم مال و زر

وقت تهجد نیم شب بگذار تو از صدق دل
حق را ببینی بیشکے ایمن شوی از شور و شر

نعمت بیابی بیکران گر تو نخسپی آن زمان
آن وقت وقتے خاصگان هرگز نیابی جز سحر

گر تو بخواهی دوستی با حق کنی باید که تو
مشغول باشی صبحدم سازی وضو وقت سحر

چون تو گذاری وتر را سخنے مگو با هیچکس
فارغ نه گردی از عشا بستر نیاری پشت و سر

چون از نماز آئی برون فی الحال تو کرسی بخوان

مشتاق تو گردد جنان هم حور یابی هم ثمر

از فرض چون فارغ شوی غفران بخواهی نمان

تا چون نماز مصطفیٰ گردد نمازت نامور

حاضر شوی چون بشنوی مرده کسے از اهل دین

حاضر شدن یابی جزا و ز ترک بینی صد ضرر

بر پا کے داری جمعه را ترکش نگیری هیچگه

باشد امیرے ظالمے باغی بود یا دادگر

اے گو اذان اوقات را ناغه مکن اے جان من

یابی جزا بیحد و عد اینجا بگیر مزد اگر

مزدے بگیر امروز تو ضائع مکن فردا جزا

باشد امامت یا اذان تعلیم یا چیزے دگر

باب ہفتم در بیان زکوٰة و صدقات

چون مال یابی از خدا خواهی بماند سالها

ربعی بده از عشر آن او را که بینی مفتقر

دو صد درم شرعی چو شد سالے بماند پیش تو

فاضل بود از حاجت و آن نباشد پیش ور

مثقال بست از ذهب نیمی بده مثقال تو

پنجے از آن ده بست ده یابی خلاصی از سقر

پیرایہ باشد چون ترا زان ہم زکوٰۃ فرض دان
تا بر تو ماند سالہا یابد ز تو دختر پسر

اسپے خری سودا کنی در ہر سر دینار دہ
ورنہ ازان قیمت بکن بدہی زکوٰۃ لے نامور

از گاو دہ یک سالہ را وز چل غنم دہ یک سرے
یک سالہ را دہ از غنم پنجے چہ یابی از شتر

در بیان زکوٰۃ زراعت و صدقہ و دعاء

از غلہ ہا عشرے بدہ چون تو زراعت میکنی (یعنی دہم حصہ ۱۲ / یعنی سیوم برائے زراعت ۱۲)
ورنہ شوی بزہ گار ہم برکت نیابی در ثمر

مال مزکی بیشکے ہم بر تو ماند ہم ولد (یعنی زکوٰۃ داد شدہ ۱۲)
آتش نگردد گرد او نے غرق گردد در بحر (دریا ۱۲)

مانع شوی بز کوٰۃ چون صلوات را آری بجا
قصرے نیابی در جہان افتادہ باشی پیش در (یعنی دروازہ ۱۲)

صدقہ بدہ از مال خود وز خاصہ مال خویشتن
منتان تو صدقہ از کسے باشد زکوٰۃ و یا نذر

تا وجہ بدہی صدقہ را داری ازان طمع جزاء (یعنی حلال ۱۲)
آثم شوی دوزخ روی از خمر خوردن آن بتر (شراب ۱۲)

درویش چون گوید دعا دانہ یقین تا وجہ را
آثم شود او زین گنہ ملعون بود ہم خاک سر (گنہگار ۔ بہ)

چون تو پرانی بر زبان تا وجه دادن تسمیه

کافر شوی دوزخ روی این حکم در خانی نگر

گر خفیه بدهی صدقه را ایمن شوی از خشم حق

چون نوحه گردد عمر تو و چند یابی مال و زر

صدقه بده از بهر حق نے بهر نام و نے ریا

چون از ریا صدقه دهی ذره نیابی در حشر

صدقه بده درویش را ایذا مکن منت منه

ورزیر بنه تو دست خود تا دست او گردد زبر

گندم بده تو نیم صاع خرما و جو اضعاف آن

در فطر این واجب شده اضحی بکش شاة و بقر

گاؤ شتر از هفت کس شاة نے بکش از یک نفر

بر پل چو فردا بگذری چون برق لامع می گذر

چون پیش آید حاجتے یا زحمتے صدقه بده

صحت شود حاجت روا زحمت رود بیرون ز در

گر صدقه خواهی تا دهی باید دهی ارحام را

درویش را هرگز مده ایشان چو بینی مفتقر

صدقه بگرداند بلا خشم خدا شانه فرو

هرگز نیاید نزد تو آفت بلا خوف و خطر

باب ششم در بیان روزه هائے ماه رمضان المبارک گوید

روزہ بکن نیت بدل رمضان چو دیدی ماہ را
غیبت مکن فحشے مگو از لاغ بازی کن حذر

با آب کن افطار را چون گرم بینی از ہوا
افطار با خرما بکن باشد ہوا چون سرد تر

افطار خواہی چون کنی از حق بخواہی حاجتے
در ہر ہمے کان نزد شوار باشد اے پسر

روزہ بداری بہر حق نے بہر نام و نے ریا
طعمیکہ میخوردی بشب افطار کن ہم آں قدر

طعمیکہ میخوردی بچاشت آں را بخور در پیش دہ
گر تو نگہ داری خوری چنداں نیابی از اجر

گہ گہ بداری نفل را مفطر نباشے دائما
ہم بیض را داری باشی بخانہ یا سفر

روزہ بداری در رجب اول میانہ آخرش
ترویہ داری روزہ را ہم عرفہ قدرے ہم نحر

روزہ خمیس و جمعہ ہم شش روز از شوال ہم
صائم شوی در ہر دو ماہ از بہر حق روز قمر

مہرے کہ باشد لشکرے دائم بگردد روز و شب
از نقل دارد روزہ گر افطار باشد خوب تر

صائم چو برگ شب خورد زان رنگ ماند در دہن
مکروہ باشد اینچنین بل خوف باشد از فطر

دائم خوری طعامے سحر نزکش بگیری ہیچگہ
ہرگز نہ پرسد حق ترا از طعم فطر و ہم سحر

روزہ بدان اسرار حق باکس مگو این راز را
روزہ چنان پنہان بکن نی زن بداند نی پسر

(یعنی در دنیا مت ۱۲)
فردا چو حق اعمال را بدہد بخصمان ہر یکی
طاعت کہ باشد جملگی خصمے برد روزہ مگر

وقتے درآئی مسجدے باید درائی معتکف
(یعنی ہر آن وقت کہ در مسجد آئی ۱۲)
رمضان چو آخر عشر شد شو معتکف یابی قدر

یکدم مشو بیرون ازان جز حاجتے غسل و وضو
بیعے مکن ہم تو نجر کالا میاری در نظر

مینجور طعام و آب ہم در اعتکاف و خسپ ہم
خامش مشو از ذکر حق میخوان قرآن شام و سحر

باب نہم دربیان حج وسفر وجہاد باکافران گوید

از خانہ بیرون در مرو جز از جماعت جمعہ ہم
بیرون بدان آفت بلا وقتے مکن نیت سفر

گر تو سفر خواہی کنی بارے سفر کعبہ بکن
تا تو کنی طوفِ حرم بالب بوسی آن حجر
(یعنی حجر اسود ۱۲)

وسیع حج رفتن فرض دان گر زاد واری راحلہ
یکسالہ زاد وہ اہل را اسپے چو بینی بیخطر

چون تو یاری حج بجا در تو نماند یک گنہ
شادان روی اندر جنان با حور نشینی در قصر
باید مدینہ ہم روی بکنی زیارت مصطفیٰ
تا پاک گردی از گنہ با او نشینی در صدر
آنکس کہ او حجے کند نرود زیارت مصطفیٰ
گفتہ جفائی آن رسول تحقیق دانی اے پسر
گر تو مسافر شوی تنہا مرو یارے طلب
ہمسایہ حاصل کن نکو آنکہ برو خانہ بنگر
گر تو سفر خواہی کنی روز قمر کن مشتری
راحت بیابی زان سفر ہم گنج یابی ہم گہر
روز زحل لیکن سفر آئی سلامت خانمان
در حال بینی روئے شان دیرے نمانی زان سفر
عقرب چو بینی ماہ را از خانہ بیرون در مرو
در برج ثابت ہم مرو مانی تو آنجا دیر تر
روز جمعہ روز احد در غرب تو ہرگز مرو
زحمت ببینی در بدن صحت نیابی اے پسر
شنبہ و دوشنبہ وقف کن در شرق رفتن جانمن
ور تو نمانی بروی از در وبینی صد خطر
روز سہ شنبہ ار لعا سمت شمالی ہم مرو
در مشتری بیرون مرو سوئے جنوبی در سفر

چون گم کنی تو راہ را اے بے نیابی تا روی
گوئی ازان درحال تو را ہے بیابی در نظر
جنگے بکن با کافران فرضے (عظمت ۱۲) بدان این جنگ را
وقتے کہ بینی کافران کردند غوغا عام تر
از حرب گر بگریزی گہے بزگار گردی دوزخے
اکبر کبایر این گنہ زان کار کن کلی حذر (خوف ۱۲)
گر مومنان باشند دہ وان بیست و یک اہل حرب
آندم کہ تا بند روئے را دانی مباح این اے پسر

باب دہم در بیان تلاوت قرآن و ذکر و دعا و درود

قرآن چو خوانی جان من از جان و دل او را بخوان
دریاب معنے ہر سخن دہ روز ختمے کن ز سر
بد فہم بدان معنی درو اندیشہ کن در خواندنش
فوقے (پنہان ۱۲) بیابی وجد (حالت ۱۲) ہم تو سے بگردی سر بسر
در وقت خواندن آن چنان گوئی کہ میشنوی ز حق
یا او بگویم راز خود از وے شنوی تو مست تر
سلطان بدان حضرت قرآن اندر حجاب صد تتق
بیزار شو از غیر حق آنکہ بیابی زو خبر
خواندن حروف و ہم ہجا ہر گز مدان آن خواندنش
اندر دبیرستان بہ بین خوانند ہر شام و سحر

لے قال اللہ تعالیٰ وجاہدوا فی سبیل اللہ ۱۲
ے کما قال اللہ تعالیٰ یا ایہا الذین آمنوا اذا لقیتم الذین کفروا زحفا فلا تولوہم الادبار ومن یولہم یومئذ دبرہ فقد باء بغضب من اللہ وماواہ جہنم وبئس المصیر ۱۲
ے قال علیہ الصلوٰۃ والسلام القرآن من الکبائر الزحف من الکبائر اعظم الکبائر ۱۲
ے یعنی پردہ ہائے بسیار ۱۲
ا ب ت ۱۲

خواهی شوی اسرار دان سلطان ببینی چشم خود

در صحن دل جاروب ده زانجا برون کن مال و زر

یٰس و نوح و عم را هم واقعه با ملک خوان

یٰس فجر و ظهر و عصر هم مغرب عشای شه بسر

در شب جمعه طٰه بخوان یابی جزا بےحد و عد

پیش از جمعه خوانی کهف ایمن شوی از شور و شر

در بند خوان اخلاص را الحمد را با تسمیه

میخوان چهل یک بار تو هر تپ که باشد درد سر

از بهر عزت روز و شب رو سورهٔ یوسف بخوان

سورهٔ تغابن را بخوان می نرسی از طاعون اگر

اوقات خمسه ذکر گو هم قوت خود را ذکر کن

چندان بگو تو ذکر حق تا ذکر گوید موے سر

هر گه که گوئی ذکر حق ذکر گوید مر ترا

گردی یکے از اولیا گر ذکر گوئی هر سحر

در خفیه گو ذکر و دعا تا پاک گردی از ریا

روزے ترا گردد لقا بینی خدا را در بصر

مغز عبادت دان دعا بردار دست و کن دعا

الحاح کن خواندن دعا یابی اجابت زود تر

یابی اجابت آنگهے از وجه پوشی هم خورے

وز کذب و غیبت و فحش هم بکنی زبان جلس و حصر

دانی اجابت طائرے دارد پر از صدق و حل ۔ صدق و اکل حلال ۱۲

طیران نہ گردد ممکنش چون بشکنند این ہر دو پر

چون تو دعا خواہی کنی صلوات گو در ابتدا

در ختم ہم صلوات گو تا ہیچ یابی زود تر

ساعت اجابت دان دعا وقت دعا روز جمعہ

در جمعہ ساعت آخرین خواندن دعا غنمے شمر

۔ غنیمت عظیم ۱۲

اتمام زان دیدی کہ شد از حق بخواہی حاجتے

وقتے اقامت ہم ازان جوف شب وقت سحر

در میانہ

از ظہر تا ہم عصر تو در روز اربعہ خوان دعا

چہارشنبہ ۱۲

در شب جمعہ عیدین ہم وقتیکہ مے بارد مطر ۔ باران ۱۲

وقتیکہ گردی نرم دل افطار بکنی روزہ را

چون تو کنی ختم قرآن حاضر جماعت صد نفر

در شب برات و ہم شبے اول کہ باشد از رجب

وقت کہ صف غازیان حملہ کنند بر صف کفر ۔ یعنی کافر ۱۲

چون تو کنی [illegible] کن ز جان و دل دعا

وقتے کہ کعبہ [illegible] آن من آید نظر

وارند چون عرض دعا مرد از مسافر وز حمتے

دانی اجابت بیشکے دیگر دعا مادر پدر

باب یازدہم در بیان مکاسب و قناعت و سوال می گوید

هنرے نداری ننگ هم از کسب کردن چامنن
آموز کسب و علم هم شو ذوفنون صاحب هنر
آموز علم و هم هنر در ها نگردی تا بسے
آنکس که باشد با هنر نانے نخواهد در بدر
از کسب کد خود بخور و از دست رنج خویشتن (یعنی کوشش ۱۲)
چیزے نخواهی از کسے تا شهد گردی هم شکر
کارے بکن در حال تو دان کاهلی چون کافرے (سستی ۱۲)
کاهل که باشد آدمی او را بدان چون گاؤ خر
سنگے جو آری بهر مے بر پشت خود از کوه و دشت
او را فروشی نان خوری بهتر ز صد نان پدر
گنجاره بخوری شیر نے آب خوری شوربے نمک
بهتر ز سلطان چون روی شهرت خوری نعمت دگر
چون سگ نباشی منتظر بر خوان کس تا کی خورد
هر کس که باشی این چنین او را بدان از سگ بتر
کسبے بکن نانی بخور صبر و قناعت پیشه کن
چون تو نخواهی از کسے در خلد یابی کشک زر
چون تو ستانی از کسے خلقے ترا گوید گدا (فقیر ۱۲)
ور تو کسے را مے دهی گویند شاہے محتشم (صاحب اختیار ۱۲)
پندے بگویم خوب تر در گوش کن نیکو شنو
احوال خود با کس مگو رنجے بکش نانے بخور

قال علیه الصلاة والسلام الکاسب حبیب الله ۱۲ ۱۲
قال الله تعالی یا ایها الذین آمنوا استعینوا بالصبر والصلوٰة ان الله مع الصابرین
۱۸

هم خواستن مخطوبه شد اندر شریعت بیشکے
یک روزه نانے چون بود آن خشک باشد خواه تر

چون تو نخواهی مال و زر از بهر عزت مفتخر
میدان یقین آن مال را سوزنده آتش چون جمر

گرمی بکارے کشت هم مقدور باشد گر ترا
در زرع کارے خود بکن بردار میوه بیشتر

کسبے که باشد در جهان باشد شمرده نفع آن
در کشت نفعے عالمے سودش نباشد منحصر

تیر و کمان از دست خود مهمل نداری هیچگه
آموز کردن آشنا اسپان دوانی هم شتر

باب دوازدهم دربیان نکاح کردن وجز آن

تا مر ترا قوت بود تزویج کردن وقف کن
آفت بدان اندوه غم اندر نکاح اے نامور

چون تو نمائی زن کنی کن خوبصورت پارسا
فرمان بر و خدمت کند مونس بود شام و سحر

اندوه نارد پیش تو اندوه غم جمله برد
گر وے ندارد این صفت گوئی طلاقش زودتر

در چار چیز از خود فروتر هیچ چون خواهی زنے
در سن و طول و هم حسب چارم بکثرت مال و زر

زن راچو خواہی خواستن ہرگز نخواہی جز چنین
در خلق و خوبی ہم ادب خوف خدا از خود زبر

کوتاہ فربہ زن مکن دیگر دراز و لاغرک
ہرگز نخواہی ظالمہ فرزند آں دارد بتر

پرنے مکن جانا تو را آن زن کہ دارد ساق مو
منانہ را ہم دفع کن مکارہ باشد زشت تر

آن زن کہ او ایذا کند باریک دارد ساق پا
بر روی گوید بد ترا دائم بہ پیشانی بستہ سر

چون تو نخواہی خلوتے بیمار سازد خویش را
در ہر سخن عذرے کند مکارہ باشد حیلہ گر

آہستہ چون گوئی سخن پاسخ دہد نعرہ زند
بے اذن تو آید بروں تنہا بگردد در بدر

مردم چون آید پیش آواز گلہ برپے کند
گوید فوئی ناخوش منم او گرچہ باشد خوب تر

سر را نپوشد ہیچگہ نے روئے شوید دست و پا
نے چشمہا سرمہ کند نے شانہ اندر فرق سر

پنہاں کند از تو سخن مہماں براند دشمنان
اوّل طعامے تو خورد وز مرد بخورد بیش تر

آنکس کہ دارد زن چنین او را بود دوزخ دان یقین
تو چون کہے باشی چنین در حال او را کن بدر

راحت بخواهی در جهان فی الحال رو بهریه بخر
چون ماه از شب چارده شیرین سخن هم سیمبر

گر نیک پائی پارسا قانع بود خدمت کند
با او بساز و خوش بزی ورنه برو دیگر بخر

شهوت مبین در روی زن بیگانه چون باشد ترا
در سوی امرد هم مبین از نزد وا شو دورتر

چون تو لواطت یا زنا تقبیل بکنی مس هم
خیرات جمله عمر تو ناچیز گردد هم هدر

باب سیزدهم در آوردن عروس بخانه و مجامعت با او

چون تو زنے آری بمنزل پاے او در حال شو
باید بریزی آب را در چار گوشه بام و در

خلوت کنی چون با زنے نام خدا اول بخوان
از دیو شیطان جملگی خواہی تعوذ اے نامور

می کن ضیافت صبحدم کش گوسفند و گاو را
طعمه بکن خلقے بخوان [illegible] اندر شهر [illegible]

در وقت خلوت اول خود شهوت زنے بیگانه را
در دل چو آری [illegible] دختر زاید نے پسر

زیر درخت بار ور هرگز مرو نزدیک زن
فرزند بد چون خدا ظالم بود هم بے هنر

گر بے وضو خلوت کنی سخلے بہ بینی در ولد
ور زیر مہ سیپارہ ہم فرزند فاسق زشت تر
سخنے مگو تو آن زمان گنگے ولد باشد ازان
نظرے مکن در شرمگہ فرزند آید بے بصر
خلوت مکن با اہل خود گر سیر خوردی طعام را
بیمار گردی بیشکے صد رنج بینی صد ضرر
اول ز شب قربان مکن چندان نیابی راحتے
قربان چو آخر شب کنی باشد ستودہ خوب تر
اول کہ باشد چون شبے ہم درمیان و آخرش
چون تو روی نزدیک زن بینی زپیری صد خطر
اول میان ماہ چون باشد نہ گردی گرد زن
ورنہ زیان باشد ترا لازم بود کردن حذر
فارغ چو از قربان شوی از زن جدا شو زود تر
خود را بآب گرم شو تا تپ نہ بینی درد سر
خلوت بکن با زن جوان می کن حذر از پیرزن
نزدیک فتن پیرزن باشد ہمین خوردن زہر
تعجیل در خلوت مرو باشد زیانے مر ترا
وانی کمی از مغز سر ہم روشنی اندر نظر
گر کس رود سالمہ باشد قوی اندر بدن
ذوقے ازان ہم بیحصر یابد فوائد بیشتر

ہمچو رسم جاہلان موئے نداری بر سرش
جعدہ نداری آنچنان کان ہست شیطان را مقر

باب چہاردہم در آداب طعام خوردن گوید

چون طعم خواہی تا خوری در روز و شب یک بار خور
آن طعم باشد سود تو باقی مرض دان درد سر

در جوع چون طعامے خوری آن طعام دان سعلتی
طعامے کہ در سیری خوری آن طعم سوزد دل جگر

از پیش خود طعم بخور در پیش کس منداز دست
بردار لقمہ خورد و ترے خالی آن را بشمر

چون طعم خواہی تا خوری اول بشو تو دستہا
چون طعم خوردی ہم بشو آمد چنین اندر خبر

تنہا طعم خور از طعام را گو قسمت لقمہ را
پہلو زدہ بالائے کمٹ استادہ تکیہ ہم مخور

ریزہ کہ افتد بر زمین بردار آن را خود بخور
ختم و بدایت ملح کن ہرو زبر لقمہ منتظر

عیبے مکن بر طعم کس ہر شئے کہ یابی آن بخور
نے شرش گوئی بیش سر نے شکل آن چیز دگر

خواہی شوی بیشک غنی بالیے بیابی ہر گران
تخلیل کن دندان خود چون طعم خوردی ای پسر

کثرت آبادی برکت است تنہا مخور مثل دوان
طعمے چو تنہا می خوری شیطان وکلی نکیر
اندر طعام و آب ہم تا کہ بیفتد چون مگس
غوطہ بدہ آنرا بجنبش آموز از من این ہنر
گفتہ است خاتم انبیاء ہم ہمنشین اے جانمن
بر پر یکے دان زحمتے بر دیگرے دارد ثمر
چون از غذا فارغ شوی فی الحال رو خوابے بکن
راحت بیابی در بدن آسودہ گردد مغز سر
در شب طعامی چون خوری باید روی گامی چہل
تا تو نگردی زحمتی نے رنج بینی درد سر
چون بر تو آید میہمان تعظیم کن بیحد و حد
فی الحال کش در پیش او چیزیکہ داری خشک و تر
ور تو گہے مہمان شوی ہر جا کہ جا یابی نشین
از میزبان آب و نمک خواہش بکن چیزے دگر
شخصے کہ خواند مر ترا وقتیکہ سازد دعوتے
عذرے بکن ہم معذرت چون بشنوی ہم شور و شر
در طعم وانی شبہتے یا طعم بھر مردہ
آنجا مرو دے دف و یل فحشی و عشرت با خمر
یا ساختند آن طعم را بہر ریائے بہر حق
خوانند آنجا اغنیا بکنند بر فقر از جہ

قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم کثرۃ الایادی برکۃ ۱۲ ... (marginal notes, largely illegible)

گر ازینچنیں طعمے بود دعوت قبول آنجا مکن
فارسغ نشیں در خانۂ از ایں چنیں شو پُر حذر

باب پانزدہم دربیان آداب آب خوردن گوید

گر آب خواہی تا خوری باید خوری زاں اندکے
ساکن بخور اندر سہ دم تعجیل در یک دم مخور
استادہ باشی آں زماں آبے مخور جز چار جائے
باقی وضو وقف جا ہم آب زمزم ہم سُئور
آبے بباید تا خوری در چار جائے جانِ من
نہار و پس خلوت مخور پس خواب ہم حاجت بشر
آبے مخور یک ساعتے باشی امان از دردہا
ہر گہ کہ خوردی طعم را از گرم و شیریں چرب تر
چوں تو گنہ داری بسے آبے بدہ مر خلق را
تا چیز گردد آں گنہ از جوئے جنت آب خور
آبے خورانی عاصم را یابی ثواب از خدا
یک قدح بدہی تشنہ را جوئے بجنت صد نہر

باب شانزدہم دربیان آداب جامہ پوشیدن

جامہ بپوشی آنچناں کاں دیر ماند مر ترا
نے جہونہ پوشی تنرسے پوس آنچناں باشند تنر

از پئے پوشی جامہ را درین بیانی راحتے
دستار باشد پیرہن ابزار کن زان سُفت تر
کمخواب و خز و دیباج را باید نپوشی ہیچگہ
ابریشمی چون رشتہ شد زان تو بکن کلی حذر
مختار شد از جامہا اسپید جامہ جان من
تو دور کن از خویشتن ہم زرد و لعل و معصفر
کم پوش پشم و چرم را سجدہ مکن بالای آن
برپنبہ سجدہ افضل ست نزدیک علما معتبر
دستار بندی ہفت گز شملہ گذاری پس عنق گردن ۱۲
بے شملہ باشد بند سے آن بندش شیطان شمر
شملہ کہ باشد با علم آن شملہ را روشن بدان
بے علم شملہ دان چنان چون خانۂ تاریک تر
ور رسے بماند پاک ہم گونہ چو پوشی جامہ را
این لبس شکل صالحان ہم مردم نیکو سیر خصلت ۱۲
پرہیزگاران ۱۲
چون کفش پوشی موزہ ہم باید کہ پوشی زرد و لعل
چون کفش و موزہ شد سیاہ اندوہ بینی بیشتر
موزہ چو پوشی کفش ہم باید کہ پوشی راست پا
چون تو کشی این ہر دو را باید کشی بر عکس تر یعنی از پائے چپ ۱۲
ہر گہ کہ پوشی جامہ نو یک کف پر از آبے بکن
دو بارہ سورہ قدر خوان زان آب کن تو جامہ تر

انگشتری زآہن مپوش از مس و از ارزیر ہم
تو دور کن از خویشتن خاتم چو یابی عین زر
ترک ختم افضل است امیرے نباشد چون ترا
از نقرہ کن انگشتری خاتم چو گشتی نامور

باب ہفدہم در بیان ذکر کردن و خفتن

در ذکر کردن خواب رو بیدار گردی ذکر گو
باید بخسپی با وضو بسیار تو یابی ثمر
کوچہ بگردی نیم شب از خانہ بیرون در مرو
خفتن چو خواہی شمع کش آوند پوش و بند در
تنہا نہ خسپی خانۂ کا بخانہ باشد ہیچ کس
آسیب یابی از پری باشد ترا از جان خطر
چون نو ادا کردی عشائی الحال و خواب بے سخن
عاصی شوی و دوزخ روی شبہا بگوئی چون سمر
قیلولہ را دان نعمتے ہرگز بگیری ترک آن
راحت بیابی در بدن آسودہ گردد مغز سر
مقدور تا باشد ترا ہرگز نہ خسپی بر زمین
طاعون و باہم از زمین آید برون جان پدر
خوابے کہ بینی جان من تعبیر پرس از عالمان
نہ از کودکان نے دشمنان نے از زبان اہل کفر

تعبیر مکند چون کسے آن خواب افتد هم بران
بدرا بگوید خوب چون آن زشت گردد خوب تر
گر بد بگوید خوب را آن خوب بے شک بد بود
خواندم چنین اندر کتب دیدم چنین اندر خبر
منکر مشو از خوابها مروی ست از پیغمبران
چون خواب بینی مصطفی تحقیق دان هم معتبر
شیطان بصورت مصطفی قدرت ندارد تا شود
نے همچو کعبه او شود نے همچو شمس و نے قمر
جانان نخسپی شب جمعه عاشورا عرفه عید هم
رمضان ز آخر ده شبے بیشک بیابی شب قدر

باب هیجدهم دربیان بیع وشرا
یعنی خرید و فروخت ۱۲

می کن تجارت جان من این از مکاسب خوب دان
در بر برکت بیشتر اسپان بهائم هم شتر
غله مخر نیت گران برده فروشی هم مکن
پرهیز کن این هر دو را ملعون نه گردی محتکر
در سود غله برده هم هرگز نباشد برکتے
محروم مانی از کفن آن مال بخورد کس دگر
در هر چه بینی ضرر کس هم بود یا کاه و کج
این احتکار ست بیشکے مخصوص نے وقت بشر

گر غله داری از زراع بخشی از آن انبارها
هرگز نباشی محتکر نزدیک علما معتبر

چون تو خریدی بنده مفروش او را هیچگه
دانی برادر ها همه گرچه بود آن بد بتر

گر تو فروشی یا خری سوگند ناری بر زبان
سوگند چون صادق خوری روزیت گردد تنگتر

کیلی و وزنی چون خری آری بخانه از دکان
ناکرده کیل و وزن هم مفروش جانان هم مخر

مالک کنیزک چون شوی پاکی رحم از فرض دان
مستی مکن تقبیل هم فی الحال خلوت مبر

کامل به بینی حیض چون اندر کنارش زود کش
بیعی کنی چون جاریه پاکی رحم دان دوست تر

پرهیز کن تو از ربوا خوردن ربوا باشد چنان
کردن زنا با مادران هفتاد کرت ای پسر

باب نوزدهم در بیان منع صحبت سلطان و اکابر و اغنیا

درویش شو در کنج شین طمعی مخواه از هیچکس
قانع شو ملکی بدان خانه پر از در و گهر

نزدیک سلطان خود مرو دریاو سلطان وان یکی
چون تو هوس سلطان کنی باشد ترا خوف و خطر

احسان مروت هیچگه هرگز مخواهی از شهان
چون تو سنانی ده زبین افتاده باشی پیش در[1]
تقلید شغل شان مکن آفت بدان مدغم وران (پوشیده ۱۲) (پیرو کار ۱۲)
راحت به بینی اندکی زحمت عذابی بیشتر
اشغال شه بشناس بدان همچون براتی جامهٔ (جامهٔ عاریت ۱۲)
آنکس که پوشد عاریت او را ندانی معتبر
چون تو غنی بینی پدر دیگر بتو فی الحال ازو (یعنی پدر ازو)
درویش چون آید نظر آور به پیشش با حضر (یعنی هرچه پیش تو باشد از قسم طعام وغیره ۱۲)
پرهیز از میر و ملک دان زهر قاتل قرب شان
چون تو نشینی با ملک هر لحظه بینی صد خطر
تعظیم کن درویش را چیزی بده از بهر حق
چون نوح گردد عمر تو وه چند یابی مال و زر
پرسد از تو چون سخن خدمت بکن پاسخ بده
هر روز تو تلتان دین عظیم تو نگر بهر زر
الطاف سلطان چون کند هرگز مشو مغرور آن
شکر که سلطان خود بدان زهر دانی نی شکر
ز البنان بیابی راحتی مهری بیازند بر کسی
ز آفت ملک آفت بدان احسان شان خشم و قهر (محبت ۱۲) (مهربانی ۱۲)
چون تو روی مجلس شهان باید نگهداری زبان
سخنی نگوئی پیش شان آئی برون باشی چو کر

[1] پیش در دروازه این کنایه از خواری شد ۱۲

[2] لا یجوز الاحسان بکریم اصل الاول دنیاه لینال من دنیا الا النبی صلی الله علیه وآله وسلم قال من تواضع لغنی لاجل دنیاه ذهبت ثلثا دینه تال الدلایت ۱۲ قال علیه الصلوٰة والسلام السرقی الدنیا غرور ۱۲

ناخوانده بر شاهان مرو خواهند چون در حال رو
طاعت بکن فرمان شان این نوع را واجب شمر

عدلے که یکدم پادشاه بهتر ز سال شصت دان
بکند کسے طاعت در آن با خود عبادت بیشتر

حدّے اقامت چون شود اندر زمینے بهر حق
از چهل صبحے دان نکو بارو که متواتر مطر

باب هفتم در بیان حسن خلق و معیشت و مشورت و حقوق همسایگان

تو پیشه کن خلق حسن تا اجر یابی بے عدد
با خلق چندان خلق کن تا تو بگردی مشتهر

نادان چو گوید بد ترا خلقے بکن پاسخ مده
خلقے کند یاری ترا گردند هر یک دادگر

عقل و معیشت حلم هم با مردمان ورزش بکن
تا شهره گردی در جهان یابی نصیبے بس ثمر

نرمی بکن با جمله کس خلق و مدارا پیشه کن
تا دوست گردی خلق چون روح در قالب بشر

کن مشورت در کارها کارے مکن بے مشورت
مامور شد در مشورت شاه رسل آن نامور

چون تو همے برده خری او را بدان هم زاد خود
طعمش خوران طعم خود جامه بپوشان خوب تر

چون او کند عصیان خطا بگذر از و صبرے بکن
آوند گر او بشکند یاوه مگو دیگر بخر

کارے مفرما آنچنان رنجه شود زان کارها
خاصه چو بینی صائمش فرمائی کارے ما قدر

رنجه مکن همسایه را بسیار احسان کن برو
ورنه بدوزخ مر ترا باشد عذابے صعب تر

رنجه کنی همسایه را حضرت خدا او را و بد
خانه زمینها ملک تو آید چنین اندر خبر

جمله بزرگان اولیا ایذا تحمل بیشکے
کردند از همسایگان چندانکه در حصر

خدمت بکن تو جمله را مخدوم گردی بیشکے
آنکس که خدمت کند مخدوم گردد تاج سر

اسپ بهائم چون خری کاه و لیدشان بده
آبے نما هم بارها بخورند اندک بیشتر

دانی دهانش بسته گفتن نداند حال خود
دائم بماند بسته لب شفقت کنی او بیخبر

١ قال علیه الصلوة والسلام من آذی جاره ورثه الله داره ١٢

٢ قال النبی صلی الله علیه وآله وسلم من خدم خدم

٣ قال الله تعالی وقضی ربک الا تعبدوا الا ایاه وبالوالدین احسانا ١٢

باب بست و نهم در حقوق الدین بر فرزندان

با والدین احسان بکن تا اجر یابی بے عدد
خدمت تو شان فرضے بدان در نص هم اندر خبر

پس چونکه خواهند آن کنی جنت در آئی بیشکی
مر گفت خالق مصطفیٰ را یاد کن ای نامور
خدمت بکن مر جمله را مخدوم گردی بیشکی
آنکس که او خدمت کند مخدوم گردد تاج سر
آنکس که عزت می دهد والدین را الشو نکو
وارین عزت مر ورا مقبول در جمله بشر

حکایت علقمه رضی الله عنه صحابی حضرت صلی الله علیه و آله و سلم

بشنیده که بر علقمه شد در وقت نزع روح او
زحمت گران بند زبان تلخی چو بر مردی بشر
زن او بیامد بر نبی گفتا که ای شاه رسلان
بر شوهرم نزع گران گشته است عاجز مضطرر
فرمود احمد مصطفیٰ مر مرتضیٰ رضی الله عنه و هم بلال رضی الله عنه
سیومی سلمان فارسی عمار را چارم شمر
رفتند شان بر علقمه کردند تلقین مر ورا
هرگز نه جنبیدش زبان کردند بر احمد خبر
پرسید سید پاک دین الوین دارند زنده او
گفتند اصحابش چنین مرده تعین او را پدر
زنده است مادر علقمه گشته ضعیف و ناتوان
فرمود سید مرسلان رو ای بلال زود تر

قوله آنکس که عزت می دهد ... قال الله ... و وصینا الانسان بوالدیه ...

اللهم اغفر لکاتبه

و لوالدیه

فرمود سید گر نشوی خشنود بر فرزند خود
هرگز نسوزانم ورا یابد نجات اندر حشر
شد تو گواه اے مصطفے راضی شدم بر علقمہؓ
خشنود گشتم این زمان گر جور کردی با جبر
فرمود ختم الانبیاء رو زود اے صاحب اذان
در باب حال علقمہ برو بکن نیکو نظر
چون منتقی صاحب اذان آمد بسوے علقمہؓ
بشنید کلمہ زود منہ زاو بود بیرون زدر
گفتے چنین آن علقمہؓ هستی تو واحد لاشریک
هست آن محمد بندۂ تو هم شاه رسول راهبر
چون مادرش خشنود شد بر علقمہ اے جان من
آنکہ کشاده شد زبان آسان شده تلخی ضرر
آسان شده کندن بر او پس جان بحق تسلیم کرد
پس مات ماتہ هذا انتساب چون آمد رسول معتبر
فرمود سید تا ورا غسل و کفن بدهند زود
کردند بروے چون نماز آوردندش اندر قبر
شنوید اے یاران من گفتہ چنین آن مصطفے
کاے کسے یابد جنتے الا رضا مادر پدر
اے بادشاه با کرم ما را چنین توفیق ده
بکنیم طاعت سبے با خدمت کنیم با مادر پدر

باب بست و دوم در بیان ستادن وام و دادن قرض میگوید

در وام تا فتی جانِ من تا زنده باشی در جهان
از وام شکند دست و پا از دام برو دجان هبر

هرگز ندارد کس روا وامے کشیدن جز سه جا
در تجهیزِ مصیبت بهر کفن تزویج دختر یا پسر

چون تو دهی وامے بکس باید دهی قرضِ حسن
خواهش مکن جهلت بده یاوه مگو دیوان مبر

وامے مخواه بهر هوس زان وام افتی در بلا
اینجا کشی اندوه غم آنجا شوی هم بے وقر

چون تو بکس وامے دهی نیت مکن تا خواستن
چون او دهد بستان خوشی ورنه مکن کلی حذر

از دین گر یک دانگ را بدهی بدان خویشتن
نزدیکِ حق باشد نکو از صدقهٔ دینار و زر

صدقه که چون مقبول شد یابی ازان اجر و جزا
یک حبه گر از حق کسے یابی کشاکش در حشر

از وام دارِ خویشتن مستان گہے چیزے نفع
گر ستانی چون گرو غلہ مخور بر خصم بر

جملہ گروهان حکم این جانان من نیکو شنو
گاوے ستانی چون گرو تو شیر او هرگز مخور

باب بیست و سوم در بیان کلام و سکوت و غیبت و عطسه و سوگند

چون تو روی در مجلسی ساکت نشین خاموش هم
هرگز مگو اول سخن پاسخ بده در و گهر
باشی تو ساکت روز و شب چیزی مگو جز ذکر حق
سخنی که باشد گفتنش نزدیک حق آن را اجر
سخنی نباشد کاندران غرضی ترا اسلام و دین
غرضی معاشی اندر او آن را تو لایعنی شمر
غیبت حرام ست بی شکی در گفتنش دوزخ روی
عیبی که در غیبت کنی این است غیبت ای پسر
آنکس که غیبت می کند حسنات وی بر وی رود
مغتاب گویا می خورد مردار لحمی از بشر
غیبت مکن در هیچگه بگریز از غیبت کنان
از جملگی عصیان گناه غیبت بدانی زشت تر
نمام را دان دوزخی بوئی نیابد از جنان
هر چند طاعت می کند وان طاعتش جمله هدر
دانی موکل بر زبان جمله بلا آفات هم
جرم زبان گر اندک است هم جرم آن آن بیشتر
کفری از و شری از و قذفی و بهتان ور از و
هرگز ندیدم در جهان جز خامشان کس خوب تر

چون عطسہ زند مسلمے تحمید گوید متصل
گو یرحمک در حال تو فرض کفایت می شمر

سبقت کنی گر تو بر و تحمید گوئی پیش ازان
در گوش و دندان ہم شکم دردے نہ بینی اے پسر

باب بست و چہارم در خشم و کبر و حسد و عجب و عیوب و غیرت گوید

حاسد نیابد نیکوئی ہرگز نیاساید گہے
بخورد حسد طاعات را چون ہیزمے تنور در

بگذار کبر و عجب ہم شو خاک پائے ہمگنان
مانند دوزخ مدتے خود بین کہ باشد کینہ ور

چون تو بگوئی عیب کس صد عیب آید پیش تو
مکرے و غدرے ہم مکن تا تو نیفتی در سقر

ہرگز مکن استیزہ را گرچہ بود حق سوئے تو
تا خوش نشینی در جہان کسکے بیابی در صدر

کبرے مکن با ہیچکس دان جملہ را بہتر ز خود
چون کبر بکنی با کسے باشی ز کبران بد بتر

کبر ست کار ابلیس را باید تواضع پیشہ کن
تا حق بیفزاید ترا اندر میان بحر و بر

چون پیر و کودک ہر ترا آید نظر تعظیم کن
کودک بدانی بے گنہ و پیر طاعت بیشتر

مومن ندارد کینهٔ اندر درون جان خود
شب چون بخسپد جان من کینه بشوید از جگر

هر جا شجر بینید کسی گشته نگون سوی زمین
خدمت کنند هم پشت خم چون بگذرد تحت الشجر

عیسی شده بر آسمان کرده تواضع خلق هم
قارون شده زیر زمین چون کرد بخل و کبر سر

چون تو شجر بینی نگون را کی شده سوی زمین
آری همون گردد چنان شاخی که باشد میوه ور

باب بست و پنجم در بیان اخلاص و ریا و عبادت آنرا گوید

صوم و صلوٰة و صدقه هم بهر خدا خالص کنی
نی بهر جنت حور نی بهر خلاصی از سقر

از بهر دنیا یا عمل بهر جزا عقبی کنی
مزدور باشی بیشکی کامل نیابی این اجر

حق را بیابی آنکه کاری کنی از بهر او
مخلص چون گشتی جان من بینی خدا را چشم سر

اخلاص دارد کارها در کارها اخلاص کن
کفری بدان سمعه و ریا نی از ریائی کس بتر

اے بچشم سر داری ۱۲

چون ذکر گوید پاسبان از بهر راندن وزد را
بزه‌گار گردد ذکر گو باشد منافع بی خبر

ریاکننده ۱۲

ل الاخلاص ان لا یدخل فی عمله زیاده او نقصانا لاجل الخلق ۱۲ عن جندب قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من سمع سمع الله به ومن یرائی یرائی الله به ۱۲ من المشکوة الشریف

دنیا چو خواهی از خدا از بهر آن طاعت کنی
دنیا بیابی بیشکے باقی ز جنت دور تر

چپ و راست بیند بنده چون در نماز خود نشین
گوید خدا مے بنگری از من مگر او خوب تر

دل را چه بینی با خدا در کارها راهِ خدا
مقدارِ کار آنچنان تا اجر یابی پر گهر

ور تو بخواهی از خدا حور و قصر اندر جنان
صد حور بینی بیشکے حق را بیابی اے پسر

باب بست و هشتم در توکل و رضا و خوف و رجا می گوید

چون تو کنی بر حق توکل هم رضا در کارها
بیشک ولی گردی یقین در سلکِ خاصان معتبر

جمله سپردم کارها در حضرتت اے پادشاه
گو این سخن در روز و شب نیست اے خدا کس دگر

خوفِ خدا باید چنان جز من نگو کس دوزخی
امید باید اینچنین باشم بجنت در صدر

مسلم بباید در میان خوف و رجا هر دو طرف
خوفش بباید اندکے امید باید بیشتر

ابلیس شش لک سال گر سجده و طاعت رانده شد
بوبکر بد در پیش بت کردند بروے مد نظر

دل را نداری ملتفت تا زنده از بهر نان
روزی رساند بی منت وار و خزائن گنج زر

بخشش نداری از کسی جز از خدای جان من
چون مر ترا بخشد کسی جن و ملایک یا بشر

خالق همی گوید ترا اندر بلایی ده رضا
ورنه برو زیر سما خالق طلب جز من دگر

بیچاره تا کن کار خود جهدی بطاعت هم مکن
بلعم و هم برصیصیا گشتند ملعون خاک سر

باب بست و هفتم دربیان صبر و شکر می گوید

فرحت بخواهی دائما همدم بسازی صبر را
هرگز ندیدم در جهان جز صبر چیزی خوبتر

صبری بکن در کارها از صبر یابی صد فرح
ظالم چو دیدی خصم را صبری بکن یابی ظفر

امید کس در دل مکن امید کن بر خالقی
کو رزق بدهد وحش را طیر و بهائم هم بشر

ظالم چو ظلمی می کند صبری بکن با کس مگو
از کس نخواهی داد خود دادت دهد تا دادگر

وان تصفا بیان صبر را هم شکر را تصفی دگر
محکم بکن این هر دو را مومن بگردی ای پسر

قوله تعالی ان الله مع الصابرین

الایمان نصفان نصف صبر نصف شکر

موجوده وارد نعمتے قیدش بکن در شکر حق
زاهد بران خواهی اگر شکرے بگو اے نامور
گرچه مراتب بعید دارد غنی شاکر ولے
او کے رسد با صابران کو صبر بکند در فقر
شاکر سلیمان گرچه بد اندر رضا هم سلطنت
او کے رسد با مصطفی اکرده بد درویشی صبر

باب بست و هشتم در بیان توبه و زهد می گوید

توبه بکن امروز تو هرگز مگو فردا کنم
شاید بمیری صبحدم فردا نیابی اے پسر
توبه کنی از صدق دل فیما مضی آری ندم
چون یاد آری آن گنه گردد خراب و منکسر
زهدے بکن دستے مزن در مال دنیا جان من
هر ذره را با تو بود فردا حساب و هم حصر
گر بازمانی از گنه وان گرچه باشد ذره
نزدیک حق آن بهترست از طاعت جن و بشر
گر بنده با صدق دل توبه کند از معصیت
بر وے نمانده ذره زان کرده از وے اثر
در بند دنیا چون شوی طلبش کنی از سر یکے
محروم مانی از خدا مبغوض گردی منتشر

عصیان بدانی دوستی کردن بدنیا هم خطا
دشمن خدا دان آن کسے موبع که باشد مال و زر

فارغ شدی از سیم و زر رستی ز شیطان سر او
زاهد ز شیطان ایمن ست وسواس نے بر وے گذر

اموال دنیا چون کسے جمعی کند دانی سگی
کو هم شکم پر مے کند وان زر بدان سنگ و مدر

درویش خواهد مال و زر او را مدان درویش تو
هست او معنا در دو دین و بوسے بدان نقصان نگر

چون هست دنیا بیوفا در بند او بودن خطا
در جمع او وان صد عنا در دین نه سود بل ضرر

باب بست و نهم در بیان بخل و سخا و ایثار و امساک گوید

گر دور داری خویش را از بخل و از امساک هم
رسته شوی یابی چنان سیتی چو شاهان صدر

ایثار را هم پیشه کن چیزے نخواهی از کسے
محظور دانی خواستن دادن لطیف و خوب تر

صد چند کس از صوفیان بودند عمرے در سفر
گشتند تشنه هر یکے بود آب بر یک نفر

او واد او را او بدو مردند تشنه جملگی
آن آب مانده همچنین آنجا نماند کس دگر

---

۵۱ قوله تعالی ومن یوق شح نفسه فاولئک هم المفلحون ۱۲

۵۲ یعنی عذر و فریب و بیهوده مردمان

۵۳ السخی حبیب الله ۱۲ و در کان فاستنا عن ابی هریره رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم السخی قریب من الله وقریب من الجنة وقریب من الناس وبعید من النار والبخیل بعید من الله وبعید من الجنة وبعید من الناس وقریب من النار والجاهل السخی احب الی الله من عابد بخیل ۱۲

۵۴ الایثار ترجیح کردن ... خود ... در آن چیز احتیاج نه فرمود شیخ سعدی رحمة الله ۱۲

ہم صدر و مسند منزلت محراب و محفل جایگاہ

ایثار کن بر دیگرے گردی تو شخص معتبر

دشمن خدا شخصے بدان کو پیشہ سازد بخل را

محبوب حق دان آن کسے ایثار بکند سیم و زر

ہرگز مبر مال فرو از بہر روز نیستی

آن روز چون آید ترا آن مال گردد منتشر

از بہر دختر یا پسر مالے مکن زیر زمین

حاجت چو افتد شان گہے ہرگز نگوید کس خبر

ہم بر خدا بسپار شان مہری بمہر او گہے

از کار شان ہیچم مشو اندیشہ را از دل ببر

این مال باشد مار تو آن مال دان زنار تو

زنار فردا نار تو این نار بر زنار تو

باب سی ام در تواضع و خلق حسن و نفع رسانیدن خلق را

با خلق ورزش کن نکو تا دوست گردی جملہ را

با لغز مردان خلق کن با زشت خویان بیشتر

آنکس تواضع می کند با او بکن صد چند آن

ور کس تکبر می کند صد قدر بدان با او قہر

چون نفع بتوانی بکسے بودن بیک حاجت نے

گر روز را گوید شب ست بنمائی پروین ہم قمر

کما قال اللہ تعالیٰ لن تنالوا البر حتی تنفقوا مما تحبون ۱۲

قولہ تعالیٰ واخفض جناحک لمن اتبعک من المومنین ۱۲

قال علیہ الصلوٰۃ والسلام تواضعوا مع المتواضعین وتکبروا مع المتکبرین ۱۲

گر مرد مے منکر شود با تو ستیزد هر دمے
گوید حمارے اسپ گر تازی ست هم گوید حمر
رنجه مشو اندوه مکن خلقے چو گوید بد ترا
مخلوق بدها بر خدا گفتند ناید در حصر (یعنی در شمار ۱۲)
از مدح کس خوش دل مشو اندوه ز دشنامے مکن
از مدح کس نے نفع تو نے هجو کس بکند ضرر
سخنے چو گوئی با کسے بر قدر عقل او بگو [1]
عالم چو بینی سامع است با او بگو هم دُر و گهر
چون تو بدانی جاهل ست فهمے ندارد از سخن
سخنے بگو هم آنچنان در وے کند قدرے اثر
لطفے و نرمی کن سخن قصد خریدن چون کنی
باید فروشی همچنین تا سود بینی زان سنجر
نفعے رسان مر خلق را در بند نفع خود مشو [2]
می کن چنین تا زندهٔ بیباک شوی خیر البشر
هرگز ندیدم در کتب نشنیده ام از عالمے
نے چون جزائے نافعان باشد جزائے کس دگر
نانے بده درویش را رسته شوی در دو جهان
نظرے کنی چون بر گدا بر تو کند حق صد نظر
در روز و شب سی شصت و صد بار نظر چون حق کند
دل تو کجا ها می رود بارے ببین اے بے بصر

[1] قال علیه الصلوٰة والسلام کلّموا الناس علی قدر عقولهم ۱۲
[2] قال الله تعالیٰ واما ما ینفع الناس فیمکث فی الارض ۱۲

رنجے مکن ورو بے بخش راحت رسان خلق را
این کار وار دا جرہا زین نیست کارے خوبتر
شو سنگ زیرین آسیا رنجے بکش نفعے رسان
ورنہ چو چیزہ مسخرہ نانے طلب از ور بدر [۱]
خوش وقت آن مرغے کہ او افتد دامے مرد
او را فروشد نان خرد بہر زن دختر پسر
سائل چو آید پیش در از تو بخواہد نانکے
منتے کنی چون نان از و با خود کنی او را نہر [۲]
گوید خدا نان خواستم ما را نداد ے لقمۂ
از در چو رانی سائلے گوید مرا راندے ز در [۳]
چون تو برانی سائلے زو باز داری لقمۂ
یابی عذابے زین گنہ سالے ہزارے در سقر
چون پیشہ بکنی نان دہی در بہشت یابی منزلت
خلعت بگیری از خدا تاجے نہی بر فرق سر
سائل چو آید ہدیہ دان از حق تعالی بر درت
صد چند کن تعظیم آن او را بہ بخشے ما قدر [۴]
ایتام را پرور لیے نانے بدہ ہم جامہ را
ہر لحظہ کن شفقت بر و تا یاد نا ید شان پدر
خدمت کند چون مردمے باشد چو خادم پیش تو
باید نوازی ہر زمان او را بدان نور البصر

[۱] قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم لا یدخل الجنۃ الجباظ و الجباظ الذی جمع و منع ۱۲

[۲] ای نہیب زدن و محروم کردن ۱۲

[۳] قال اللہ تعالیٰ واما السائل فلا تنہر ۱۲

[۴] قدرت داری ۱۲

گر یکی دو نان بپیش آورند تو لقمه لقمه بخش کن
یابی فضیلت بیشتر زان هر دو را تنها مخور
این حکمها بر اغنیا نی بر فقیر و گرسنه
او خود بود محتاج نان نانی کجا یابد دگر

باب ۳۱ سی و یکم در بیان حلم و غضب گوید

حلمی بکن با جملگی محبوب گردی بیشکی
هرگز نباشد نزد حق از حلم چیزی خوبتر
جاهل چو گوید بد ترا حلمی بکن چیزی مگو
خلقی ترا ناصر شود بکنند یاری یک دگر
مردم چو خوانند علمها عالم شوند اندر جهان
حلمی نباشد چون درو شجری بدانی بی ثمر
خشمی مکن بر هیچکس غاضب (خشم کننده) بدان مغضوب (خشم کرده شده) حق
چون بر تو بکند کس غضب تندی مگو می کن صبر
عفوی بکن بر مردمان خشمیکه داری خور فرو
تا هیچکس نزدیک حق چون تو نباشد دوستتر
خشمی بباید چون ترا کوهی نماید نزد تو
آن خشم چون خوردی فرو یابی مزه شهد و شکر
وان اهل جنت آن کسی وردی چو بینی این صفت
تا که کند خشمی بسی هم باز آید زود تر

قوله تعالی فبما رحمة من الله لنت لهم ولو کنت فظا غلیظ القلب لانفضوا من حولک فاعف عنهم ۱۲ قال الله تعالی والکاظمین الغیظ والعافین عن الناس والله یحب المحسنین ۱۲ عن ابی هریرة رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لیس الشدید بالصرعة انما الشدید الذی یملک نفسه عند الغضب ... من المشکوٰة ... قوله تعالی واذا ما غضبوا هم یغفرون ... من الحروف ... ۱۲ ... والبغض ...

چون علم کس را داد حق با حلم شد آن منتظم
چون او نباشد بیغمے اندر جهان مردے دگر
خشمے که آید مر ترا استاده باشی می نشین
ور نشسته باشی خسپ تو الا آب سرد تر
یعنی آب سرد نوش کن تا غضب فرو نشیند ۱۲
خشمے که بکنی روز را تا شب نباشی همچنان
خشنود کن مغضوب را یابی جزائے بیشتر
جائیکه خشمے بد بود کشتن همی خواهد ترا
حلمے نکن گر دو زبان می کن جوابش سخت تر

باب سی و دوم در بیان امر از معروف و نهی از منکر گوید

شد امر معروف فرض هم شد نهی از منکر همی
بر جمله مومن مسلمان پیر و جوان هم بنده حر
تذکیر را چون بشنوی از گوش دل نیکو شنو
زشتے بگوید با حسن خذ ما صفا دع ما کدر
پندے چو گوید عالمے آن را بصد عزت شنو
در فسق او نظرے مکن در علم او می کن نظر
از امر کردن یا منع چون کس عداوت می کند
بگذار امر و منع هم از وے بکن کلی حذر
پندے چو خواهی تا دهی اول بده مر خویش را
پس پند ده مر اهل را منکوحه دختر یا پسر

سرگین گلا بہ منع شد کہگل مکن دیوار را
سرگین گلا بہ چون کنی گردد بلا اُنک منتشر (یعنی گریزندہ)
پاچیک ہیز تو دیگ نان گر چہ شود خاکستر ہے (پلیدہ ۱۲)
گوید نجس آن خاک را بو یوسف امام معتبر
از شہر بعضے مردمان بکنند عصیان ہم گنہ
مانع نگردد دیگران گیرد بلا شان عام تر
ترک کنی معروف را نے نہی از منکر کنی (تارک شوی ۱۲)
افتی تو ہم اندر بلا خود را یکے زیشان شمر

باب بست و سوم دربیان سماع و رقص و سرود می گوید

دان نغمے صوت حسن ہم بخشش از حضرت خدا
تو زینوا الحانکم برخوان حدیث مشتہر
آواز خوش بجان لشنود گوش رسد عاشق شود
خواہد بحسنیں جائیے خود قصد ے کند سوئے زبر
روزے کند کاید بیرون قالب بگیرد و منش (یا با ترقیب مشتاق ۱۲)
این نوع را تو رقص خوان تا کے ترا باشد خبر
ہے خدا دانی سماع محروم زین نعمت لبے
مردان بدانند قیمتش با هر کسے واند قدر
او را سماع باشد روا آنکس کہ میر نفس او
جائے بود زندہ درو ورنہ ترا بہتر حذر

یعنی خاکستر باچیک یعنی پیش یوسف یعنی امام اعظم رحمہ ابو یوسف و امام معتبر اند نجس ست ۱۲

ق النبی صلی اللہ علیہ وسلم زینوا القرآن باصواتکم ... فان الصوت الحسن یزید القرآن حسنا

یعنی محبت ... شنیدن آواز ... معشوق حقیقی ... شدن ... جدا

یعنی علماء دین ... اختلاف کردہ اند ۱۲

چون بشنوی صوتِ حسن تحمید گو بر حالِ خود
مجذوب چون گردی ازو پیدا شود حالِ دگر

تا مر ترا قوت بود رقصِ مکن ای جانِ من
منکر مشو این حال را وان قیل و قال و شر

مطلق بدان حرمت غنا مشنو ملاہی ہیچگہ
طنبور بربط چنگ و نے جملہ حرام ست در خبر

در طبل ہم حرمت بدان الا کہ طبلِ غازیان
دف ہم مزن در ہیچ جا جز در عروسی اے پسر

واں غنا افسونِ زنان از سر ہوا چون بشنوی
بیشک بیفتی در بلا پرہیز زین کلی نظر

اندر سماع چون بشنوی کس نعرہ ہا ہے می زند
ہرگز مشو مغرور زان شاید کہ باشد از مکر

باب سی و چہارم در بیان لاغ بازی نرد و شطرنج گوید

بازی حرام ست جملگی چہ لاغ بازی اہلِ خرد
آنکس کہ بازی می کند او رابدان چون گاؤ خر

در نرد یا شطرنج کس وقتے ببازی می کند
در لحمِ خوکان خون شان گوئی کند او دست تر

در نرد یا شطرنج چون بینی کسے منظر کند
در شرمگاہِ مادران آنکس کند گوئی نظر

حضرت خدا بر مسلمے سی صد نظر روزے کند
شطرنج بازان زین نظر محروم دانی اے پسر

شطرنج بازی شافعی لا باس گوید آں زمان
گروی نباشد درمیان فحشے نگویند یک دگر

چون کس سلامے می دہد گوید علیک او را روان
نے فوت وقتے زو شود باشد ازان نے مفتخر

تعلیم غزوے کافران باشد ہمیں اصلی غرض
وز بہر دفع ناخوشی یک ساعتے اے نامور

گروے چو باشد درمیان محظور مطلق آنزمان
در لہو بازی مردمان بینی بکن شان صد زجر

بازی کبوتر ہم مکن مردود گردی در شرع
چون تو پرانی آن زمان ملعون شوی ہم خاکسر

سہ اسپے دوانی یا شتر تیرے فرستی یا دوی
دانی روا این چیزہا گردی درین جایز شمر

شرط گر ز ہر دو طرف بیشک حرام ست جان من
دانی حلال از یک طرف آید میان ثالث نفر

ہرگہ کبوتر ہائے پر پائی خروسے تاج سر
از خود مکن ہر دو جدا تا دلو باید خانہ در

شکرہ پرانی دایما از بہر صید ہر زمان
این وجہہا پاکست آن ہمکن شکاری شہ لپہ

با سگ مکن بازی گہے ناقص شود اعمال تو
جز سگ کہ باشد پاسبان یا صید گیرد از ہنر
در سوئے صیدے تیر را چون تو فرستی با سگے
شکرہ پرانی سوئے آن گو تسمیہ تعجیل تر
باشد سگے آموختہ از صید چیزے کم خورد
ہم شکرہ باید آنچنان خوانی دوان آید بسر
گیرند ایشان صید را با جرح تیر و صید چون
ذبح نہ حاجت اندران مذبوح دان طیب شمر
پاک ۱۲
گر زندہ یابی ذبح کن ور میرود دنبال شو
باید نبینی از طلب گر مردہ یابی خوش بخور
ور گر چو بزنی صید را جرحے کند مردار دان
در آب افتد یا ز بام ہم آن صید را ہرگز مخور
ور آتشے سوزد و یا مردار دانی بیشکے
روشن بکردم پیش تو این مسئلہ چون شمس و قمر

باب سی و پنجم دربیان ذبح کردن وخوردن جانوران

بسمل چو خواہی تا کنی گو تسمیہ ذبحے بکن
گر ترک گیری عامدا مردار شد زان کن حذر
ذابح چو باشد مسلمے مردے بود خواہی زنے
یا کودکے عاقل بود کو ذبح داند ہم بخور

در ذبح بری چار رگ حلقوم و شه رگ هم مری
زین جمله گر ببری سه رگ حلقوم باشد یا دگر

مذبوح باشد بیشکی آنرا بخور از جان و دل
کردی فرامش تسمیه پاکش بدان فوراً بخور

اهل کتاب و صابیان وز اهل قبله هر که هست
مذبوحشان باشد روا طیب بدان هم خوبتر

بسمل کنی از بهر بت یا در عمارت چاه و جوی
وقتیکه آید نو عروس آید کسی از خواه سفر

یا رحمتی نیکو بود یا بهر زرع و باغ و رز
آباد مجنی مو ضعی یا میر آید در شهر

مکروه باشد این ذبح کس را نشاید تا خورد
چون اهل سنت و شیعیان آن کس که باشد معتبر

بغیر این خلق هر چه پس نرسد که بخورد لحم آن
مردار دان مذبوح را ذبح چو کافر می شمر

چنگل که دارد طایری اشکاب بهائم هم مخور
دان اشک و چنگل هر دو را باشد سلاح ای نامور

هم کرگ و هم طاؤس خور کرده است رخصت مصطفیٰ
آهو بخور خرگوش هم گاوان و وحشی گور خر

لحم حمار و بغل هم مشکوک دان اندر شرع
لحم فرس مخطور شد نزدیک نعمان معتبر

مکروه دان جلاله را جیسے مکن علفے بده
سه روز حبس ماکیان یک هفته بیش و ده بقر
چون خام یابی گوشتے آن را مخور بریان بکن
آتش برائے طبخ دان شرط است ای جانِ پدر
ماهی مخور خر چنگ هم وز جنس اینها کن حذر
طافی مخور جهینگه مخور هر چون که باشد ملخ خور
ماهی ملخ این هر دو را ذبحے مکن تعجیل خور
آمد بسنت مصطفےٰ خوردی سپرز و هم جگر
لیکن شکنبه جهلگی بار و دگان اے جان من
نهی از نبی و مرسلان عامل نبوده اے پسر
غدود و مراره بول دان فرج و ذکر یا خایها
مکروه شد این شش بدان مخطور خونِ منفجر
چون نرم یابی استخوان بیجا مصص کن لبی
باریک کوب پس بخور وقتِ بیابی سخت تر

باب سی و ششم در بیان ماهها و روزها و ساعت سعد و نحس

سه بار همی خوان فاتحه با تسمیه ناغه مکن
هر گه که آید ماهِ نو اے ماه نو اندر نظر
انا فتحنا عره خوان ناغه مکن در خواندنش
تا هر بلائے پیش تو یابی همه فتح و ظفر

ماہ محرم زر ببیں اندر صفر بیں آئینہ
اول ربیع آب روان آخر غنم اے مہ نگر
اول جمادی نقرہ بین پس پسرے بنگر دو آخرین
ماہ رجب مصحف ببیں شعبان گیاہے سبز تر
شمشیر در رمضان نگر شوال جامہ سبز بین
ذی القعدہ بینی کودکے ذی الحجہ وخضر خوبتر
از سال اول روزہ را روزہ بداری جان من
در روز آخر سال ہم نیت بکن یابی اجر
اول خمیس از رجب نیت بکن تو روزہ دار
می کن نماز تا عشا افطار آنگہ اے پسر
چون تو گذاری اینچنین رستہ شوی در دو جہان
رضوان کند خدمت ترا قصرے بیابی از گہر
نصفے رجب طعمی بکن امساک ہم میخوان دعا
الحاح کن در خواندنش یابی اجابت زود تر
غسلے بکن اول رجب ہم درمیان و آخرش
تا پاک گردی از گنہ اکنون شوی زادہ ز سر
رمضان بخوان قرآن بسے شعبان بخوان صلوٰۃ را
اندر رجب غفران طلب شب روز اے جان پدر
چون شب برات آید بکن دو چیز را از جان و دل
غسلے بکن شب ہم بیدار باشی تا فجر

لیس نخست ایمانِ خود و دومی برائے وسعتِ تو

سیم برائے عمر هم سے خوان بمانی دیر تر

در رجب خانه دست زن آوندها جنبان بسی

می کن زیارت مردگان و عظها اشنو اے نامور

می کن نماز از بہرِ حق بر خوان دعا از صدق دل

غفران بخواهی بہرِ خود و نیز بہر مادر هم پدر

عیدین تو غسلے بکن خوشبو بکن هم جامه نو

در فطر چون آئی برون سیری تو با خورما بخور

عرفه چو آید جانِ من هم صحف خوانی انبیاء

یابی ثوابِ عمره و حج باری و سعی و هم نحر

و حج نباشد گر ترا قربان کنی کوثر بخوان

در عشر ذی الحجه بخوان شب هم روز سورهٔ والفجر

صوم و صلوٰة و کن دعا هم سرمه صلح و توسعه

غسلے بکن اصلاح هم بر عالمان چیزے ببر

چیزے بده ایتام را از رحم و پرس اندر حمته

در روز عاشوره بکن هر ده که گفتم اے پسر

اندر صفر بیرون مرو جنگے مکن با هیچ کس

کایں ماه وارد شود مئے بد غم و درد و رنج و خطر

در چهار شنبه آخریں غسلے بکن جامه بپوش

در خانه منشین راحت بکن با اهل خود نعمت بخور

روز زحل ماهی بزن بهر شکارے رو برون
آهو بیابی گرگ هم افتد شکارے بیشتر

می کن عمارت ور احد باشد مبارک مر ترا
باغ و زراعت رو و هم چاهے وجوئی کن حفر (یکشنبه ۱۲)

عزم سفر داری اگر خواهی روی بر دوستان
مختار شد جانان من از روزها روز قمر (دوشنبه ۱۲)

قصد و حجامت چون کنی روز سه شنبه کن بسے
مریخ را خون ریزدان ساعات او همچون شمر

چون تو بخواهی داروئے بخوری برائے رحمتے
از بهر آن مختار شد روز عطارد اے پسر (چهارشنبه ۱۲)

چون مر ترا کارے بود سلطان ببینی یا ملک
تا حاجتت گردد روا پس مشتری دارد اثر (پنجشنبه ۱۲)

روز جمعه تزویج کن هم با زنان کن خلوتے
یابی جزا از حد برون حضرت خدا بدهد پسر

روز زحل مریخ هم گر تو بپوشی جامه نو
یا قطع بکنی هم بری آید مصیبت بیشتر

در سال دانی بیشکے اثنا عشر روز نحس
غافل مشو زان روزها از جمله کارے کن حذر

ماه محرم یازده هم از صفر ده هم بدان
از شهر اول چارمے هم از دو آخر ششم

تو قطع مکنی ۱۲

ابیات

اول جمادی بیست و هفت هم بیست و از آخرش
نیز از رجب وان بیست و دوهم بیست و شعبان نگر
رمضان چهارم ماه شد شوال را هفتم بگو
ذی القعده هفتم بست وان ذی الحجه هشتم ای پسر
در غره ثالث پنج هم با بست و پنجم شانزده
کاری مکن جای مرو خالی بناشد از خطر
در سوم و هشتم سیزدهم هم شانزدهم باب بست و سه
هم بست و هشتم جان من کاری مکن خاصه سفر

باب سی و هفتم در بیان پیری و جوانی می گوید

چون در چهل عمرت رسد کاهل نشینی یکدمی
بگذار عصیان هم گنه طاعت عبادت بیشتر
گر تو نباشی این چنین بر عکس بکنی کارها
طاعات کم عصیان بسی شو ساخته بهر سقر
غالب حیات آدمی از شصت تا هفتاد دان
کردی ببازی ثلث کم ثلثی ز مستی بیخبر
ثلثی که مانده آخرین در وی بدان آفت بلا
گر باو گیرد دست و پا صد بار رونی وردسر
صحت نیابی یک نفس در درد و بلا در هر زمان
شبها نیابی خواب خوش فریاد بکنی تا سحر

تپ در بدن لازم بود سرما و لرزہ دائما
ہاضم نیاید نانکے در چشم کم گردد نظر

بہر مصالح پیش او ہرگز نیاید مردمے
رسوا شود بر اہل خود حرمت ندارد کس وقر

فہمے نماند آنچنان سخنے نماند یاد او
دشمن ندارد باک ازو ہر روز عیشے منکدر

گر بنگرد سوئے بتے در حال از نفرت کند
خوبان وہم شکر لبان شینند ازوے دورتر

اسپید موئیت چون شود گردند خوبان منہزم
پیری مگر شد لعنتی ورنہ چرا ازوے حذر

گر شاہ باشد کامران جملہ جہان در ضبط او
ذوقے نہ اورا راحتے چون پیر باشد منکسر

بر پیر کس رانی نظر نے کس برو رحمت کند
رانند اورا مردمان جز رازق جن و بشر

چون پیر گردد مردمے بکند ندا حضرت خدا
باریک شد ہم استخوان اسپید موئے شد ز سر

از کس سخن ہم نشنوی چیزے نہ بینی در نظر
روئے نداری دست و پا بشکست ہم دو از کمر

آن مشک چون کافور شد وان ارغوان چون ارغوان
شد نیز قامت چون کمان گشتہ تنے ہمچون وتر

سوئیت نہ بیند ہیچکس وقتے نہ پرسد دوستی
چاکر نہ گیرد کس ترا واجب بیابی آن اجر

برمن بیا تا من ترا بہتر ازان مے پرورم
صد جور بدہم در جہان بیحد قصرے از گہر

بر پیر دارم رحمتے کان را نباشد حد و عد
اسپید موئیت نور من چون نور سوزم در سقر

پس حال چون باشد چنین باید زپیران کارہا
کارے بکن در حال تو نعمت جوانی را شمر

قدر جوانی پیر را گر تو پرسی اے جوان
آن پیر گوید پیش تو چندان کہ ناید در حصر

چون تو بہ بینی پیر را خدمت بکن از جان و دل
تا تو شوی پیر نکو شخصے بگردی ذو القدر

باب سی و ہشتم در بیان رنج و زحمت و علت و محنت گوید

رنج و بلا دان زحمتے بر دوستان نازل شدہ
دشمن نیابد این نعم جز مومن نیکو سیر

چون مر ترا رنجے رسد صدقہ بدہ از جان و دل
سلطان نہ زہرے میدہد جز مرد معنی معتبر

ہر تن کہ یابی بے علل آن تن یقین بے بر گذشت
حق دوست دارد آن تنے شب و روز در دی و سر

ملکیست زحمت جان من ہر کس کجا شایان او
ایوب داند قدر آن جر جیس و یونس نامور
صد گونہ نعمت دشمنان دارند بس اندر جہان
از بہر آنے دوستان باشند حیران منتظر
دانند خاصان قدر این محبوب عامان شد ازو
ماہی چہ داند قدر عشق پروانہ دارد این خبر
گر مومنے اندر جہان در خود دنیا بدزین یکے
کال نہ دانی مومنش ایمان او اندر خطر
ور تن نہ بیند علتے قلت بمال خویشتن
نہ ظلمے او را کند خوار و خجل ہم بے وقر
چون حق نخواند بندہ را سازد یکے از دوستان
تنقمے بہ تن حرمے بدل یا لے نہ بیند در نظر
بر تخت شاہی چار صد سالے بود ست فرعون سگ
بیمار گاہے او نشد نے وید وقتے او ضرر
صحت چو یابی شکر گو زحمت چو بینی صبر کن
با کس مگو من زحمتی تا بگذرد مدت سفر
دارو طلب ہم بعد آن تکیہ بکن بر دارو ے
تقصیر در دار و مکن جز حق بدان شافی دگر
از صبر یابی گنجہا پوشی مصائب درد و غم
اظہار چون بکنی تو این چندان نیابی از اجر

بیمار را چون بشنوی فی الحال رو پرسیدنش
گرچہ مسافت در میان باشد گرہی بیشتر

چون تو نہ پرسی زحمتی گوید خدا بے واسطہ
من زحمتی گشتم زمان وقتے نہ پرسیدی خطر

بیمار چون پرسی اگر چیزے بدہ در دست او
از وے طلب جانان دعا در ہے صعب تر

بیمار چون گردی گہے فوتے مکن تو وقت را
غلطیدہ نشستہ کن ادا تا تو نیفتی در سقر

رخصت بدان رحمت اوقات چون داری بپا
فوتے کنی گر فرض را بیشک بیفتی در سقر

چون تو ببینی زحمتی فی الحال دہ صدقات را
داؤ مکن بیمار را جز صدقہ دادن اے پسر

صدقہ بدہ در راہ حق جز نام او دیگر مدہ
کارے ہم آید ترا چون صدقہ پیش آرد خبر

صدقہ بگرداند بلا آمد حدیث مصطفے
بدہد درازی عمر را ہم اجر یابی اے پسر

باب سی و نہم در بیان مصائب و تعزیت و آنچہ بدان تعلق دارد

صبر بکن چون مر ترا آید مصیبت جان من
یابی تو لے انبیا از حد بیرون ہم از حصر

گر ترا وقتی رسد رنج و مصیبت یاد کن
جمله مصائب رنجها پیغمبر جن و بشر
گر جزع و فزع میکنی اندر مصیبت رنج خود
می‌شوی نزار و مر ترا محروم باشی از اجر
از آه و نطم نعره هم شک جیب و خدش خد
از نتف موی ریش و سر باید کنی کلی حذر
شو گریبان چون جاهلان خفتن زمین ترک سخن
ماندن گرسنه روز و شب تنها نشستن در حجر
تاریک کردن خانه را نی شمع را افروختن
نی صحن رفتن هیچگه ترک گلابه بام و در
بیکار بودن از کارها ترک تجارت زرع و زر
با جامه بودن رنگین کردن کبودی یا خضر
اندر مصائب جمله را از مرد باشد خواه زن
محظور آید برهنه در شرع کردن فرق سر
الا که باشد عالمی کز مرد نش ظاهر شود
اسلام اندر رخنه جز او نه بندد کس دگر
هر اندهی کاندر جهان آید به پیش جان من
شمعی بمیرد یا شود جدا ز نعلی منکسر
دیگر شوی چون گرسنه یا ظالمی ایذا کند
دانی مصائب جمله را راجع شوی بکنی حذر

رو بتعزیت چون بشوی مرده کسی از اهل دین
وا مکن این نوع را ترک نگیری ای پسر
چون تو عیادت با غرابتی مر اهل ذمه را
باشد روا اندر شرع بگشا هدایه کن نظر
حاضر جنازه چون شوی در پس جنازه شو روان
نعره مزن فریاد هم قرآن مخوان صوت جهر
بانگی مزن بازار و کو مرده فلان حاضر شود
گلها مریزی بر سرش بادام و خرما یا شکر
گور مربع چون کنی مکروه باشد پخته کن
جامه مپوشان گور را تنبول و شربت هم مبر
بالای تربت میوه را مانند برگ یا شکر
قرآن مخوان پایان او بنشین بخوان و یک سر
گوری نبوسی هیچگه چون گمرهان جانان من
برز کار گردی پیشگی جز گور مادر یا پدر
آنجا مبر صندوق را چون سوی گور آشام هم
خنده مکن بر سرِ گور زود لست چون جهر
نقش و نگاری چون کنی در گور خود هیچ رقی
مکروه باشد در کتب صدقات باشد خوب تر
صدقات بهر روح او گر می‌دهی بروی سزا
در شب جمعه دان هفته را بروی دهند آن وقت قدر

آیند ہر یک مردگان رخصت گرفتہ از خدا
گویند راز خویش را حزن و فرح راحت نظر

بینند حال و زر خود را ز خویش و اقربا
گویند با زاری دعا یا بد دعا یا بی خطر

ہر کو بہر حق دہد صدقہ بروح مردگان
یا بہر جزا روحش ازان او ہم شود زان بہرہ ور

احوال را از خویشتن گویند با حسرت بسی
مادر پدر ہم اخوتان ہر کو بود دختر پسر

گنبد مکن بر گورہا لیے قبہ نے حجرہ
با سے وزد باران رسد گردد گنہ بیشک حذر

میدان زیارت سنت است میکن زیارت روز و شب
مہ دو سیوم ہفتمی دان بدعتی می کن حذر

از بہر اہل مردہ را طعامے بکن از جان و دل
پس ہر درم یا بی جزا جانان بدہ دینار زر

پس مردہ سازی طعام را چون سوم یا ہفتم چہل
باید دہی درویش را و رسے لیے نباشد معتبر

باب چہلم دربیان احکام شہادت میگوید

چون کشتہ گردد مسلمے در راہ حق با کافران
یا ظالمے عدا کشتہ خواہی بہ تیغ و یا تیر

زندہ نماند ساعتے فی الحال میرد در زمان
نے طعام بخورد آب نے سخنے نہ اندک بیشتر

حد شہید اندر شرع جز این نباشد جان من
دیگر شہیدان مصطفےٰ گفتہ است بشنو نامور

غرقہ بآبے گر شود دیگر باتش سوختہ
مبطون و مطعون آنکہ او میرد بروں اندر سفر

شخصے کہ میرد در جمعہ خواہی بروز یا بشب
عاشق کہ باشد پارسا آن عشق دارد در ستر

وانکس کہ میرد در سماع شنود سماعے بہر حق
وان زن کہ میرد در حمل میرد کسے بہر چادر

پامال گردد زیر اسپ یا برق بزند صاعقہ
اندر چہے افتد ہمون شیرش کشد یا خوک نر

وانکس کہ سخنے بہر حق گوید شود کشتہ دران
دیگر یکے مرتث بدان شد شانزدہ جملہ نفر

وانکس کہ بہر مال و زر جنگے کند با کافران
یا بہر نام شیخنے چندان بیابد او اجر

آنکس کہ بخورد زخمے بر رو مقابل دشمنان
با او چہ نسبت آنکسے زخمے خورد پشت و کمر

مقبول رود اندر جنان شادی کنان خندہ زنان
از سالہا چون پانصد ہر شہید بیشتر

هرگز کسے را در جہان و نیا نباشد آرزو
الّا شہید راہِ حق گرچہ بیابد یک شکِ زر
چون مومنے از صدق دل خواہد شہادت از خدا
یابد چو شہدا در جنّتے مہر و ز تپ پا و ردِ سر
شہدا مگو از مردگان در دل مپندار این سخن
اندر جنان چون زندگان بخورند شربت ہم ثمر

باب چہل و یکم در بیان اسبابِ بینوائی و مدبری می گوید

اسباب فقر و مدبری چل چیز تو میدان یقین
مسطور ہیں اندر کتب راوی است جعفر معتبر
طعمے مخور باشی جنب آبے مخور از ناپرہ
ہم دور کن از خویشتن آوندہائے منکسر
بوئے بکن ہم برہنہ جاروب در شبہا مزن
مگذار ہم آوند را جانانِ من بکشادہ سر
نے زن بگیر و نام شوئی نے شوی گیر نامِ زن
نے نامِ مادر نے پدر خوانند دختر یا پسر
طعمے مخور ہم بے ادب نے بد دعا فرزند را
پرکالہ باشد تا نہا آن راز درویشان تخر
قائم بنوشی جانِ من شلوار را در ہیچ گہ
رشتہ نہ بندی پاگ ہم گوشہ نگیری از بشر

شملہ ۱۲ بفتح ... بمعنی دستار ۱۲

در خشک مو شانہ مکن استادہ باشی ہم مکن
شانہ شکستہ چوں شود از وے بکن کلی حذر

مقراض مو از شرمگاہ مستان گہی جانانِ من
ہم موئے را بر شرمگاہ از چل نداری بیشتر

در پیش پیران ہم مرو بر سرِ ستانہ ہم منشین
تخلیلِ دندان ہم مکن ہر چو نکہ باشد از شجر

وقتے نسوزی پوستے از سیر خواہی از بصل
چون عنکبوتے بنگری از خانہ کن بیرون در

زندہ سپس مفگن برون نے در نمازے کاہلی
باکذبے ہم عادت مکن نے در فرجے کن نظر

وقتے کہ شوئی دست در خشکش مکن با دامنے
پوشیدہ دوزی جامہ چون مدبر شوی جانِ پدر

چون نو گذاری فجر را از وے بہا مسجد برون
گردی بفاقہ مبتلا آید بہ پشت صد ضرر

خوابے کنی در مسجدم او بار آید پیش تو
باکارے ناخن مبر نے ہم بدندان اے پسر

تخمِ شگافی خربزہ صد فاقہ آید پیش تو
سوگند نخوری راست چون روزیت گردد تنگتر

در لقمہ تنگی ہم مکن فرزند اہلِ خویش را
دستے نہ شستہ چون خوری برود ز تو ہم مال و زر

۸۱
ستانہ مخفف آستانہ
ست کہ در ہندی دہلیز
گویند ۸۲
قال اللہ تعالیٰ واذا قاموا
الی الصلوٰۃ قاموا کسالیٰ ۱۲
۸۳ الا لعنۃ اللہ
علی الکاذبین ۱۲
۸۴ عن ابی ہریرہ رض
قال قال رسول اللہ صلعم
اخوانکم جعلہم اللہ
تحت ایدیکم فمن جعل
اللہ اخاہ تحت یدیہ فلیطعمہ
مما یاکل ولیلبسہ مما یلبس
ولا یکلفہ من العمل
ما یغلبہ فلیعنہ علیہ من
المشکوٰۃ ۱۲

کاسه و صحنک زود شو چون تو خوری طعمی درو
شیطان به بیند چون همی لیسد ورا جان پدر

جنگ و خصومت گفتگو در خانه کردن روز و شب
از تو گریزد رزق تو هرگز نیاید پیش در

هر چه که گفتم مر ترا بنویس اندر جان و دل
محتاج نے گردی گہے هر روز یابی صد گهر

باب چهل و دوم در بیان توانگری می گوید

اسباب ثروت جملگی بشنو چیز دانی بیشکے
گر تو کنی آن چیزها گنجے بیابی بیشتر

دائم گذاری چاشت را ترکش نه گیری هیچگه
روزه بداری بیض را باشی بخانه یا سفر

پیوسته خیزی صبحدم هرگز نخسپی آن زمان
تسبیح گوئی ذکر هم غفران بخواهی هر سحر

شکر خدا گو هر زمان مصحف بخوان از بال خود
میهمان نوازی همی خدمت بکن مادر پدر

سوره جمعه شبها بخوان مزمل روز و شب
دائم بخوانی واقعه از بعد مغرب خوب تر

موزه چو پوشی کفش پا باید که پوشی زرد را
ناخن چو خواهی گر بری در روز پنجشنبه ببر

۵۱ ایام بیض سیزدهم است از هر ماه سیزدهم و چهاردهم و پانزدهم چنانچه در حدیث آمده عن ابی ذر رضه قال قال رسول الله صلعم یا ابا ذر اذا صمت من الشهر ثلاثة ایام فصم ثلث عشرة واربع عشرة وخمس عشرة رواه الترمذی والنسائی من المشکوٰة شریف ۱۲

چون تو پوشی خاتمے پوش از عقیق ای جان من
بحجوب خواہد دست تو دستے بدہ مقصد بسر

عہدے کہ بکنی با کسے نقضش مکن ای جان من
جاروب در مسجد بزن مالے بیابی بیشتر

حجے بکن از بہر حق می کن زیارت مصطفےٰ
اندر تجارت صدق را کن پیشوا و راہبر

درخانہ داری سرکہ ما خالی مکن خانہ ازو
برکت چو خواہی مال را ردگو سفندے زود خر

غسل جمعہ دائم بکن خاصہ کہ غسل اربعا
در روز عاشورہ بیز اضعاف آیام دگر

آمیز جو گندم بہم آنگہ ازان نانے بپز
غلہ کہ داری کیل کن از وزن کن کلی حذر

دستے بشو طعمے بخور گردی تو نگر بیشکے
تنہا چو باشی زن بکن بسیار یابی مال و زر

ہر شے کہ گفتم پیش تو ہشدار جملہ کن عمل
تخلیل دندان ہم بکن بنویس اندر دل جگر

باب چہل و سوم دربیان موجبات بہشت

جنت مقامے صالحان آنگاہ یابی جانِ من
بکنی عمل از بہر آن ہر روز کارے خوب تر

اعمالِ جنت دان بسے حدے ندارد هم حصر
زان جمله گویم پیش تو آن بیست و هفت اے پسر

اوّل بگوئی کلمه را از صدقِ دل هم خالصاً
باشد بران ثابت قدم مدتِ حیات از عمر

شادی رسان بر مومنان طعمے بده از بهرِ حق
پوشی لباسِ مغفرت آئی بجنت هست در

مهمان را اکرام کن غزوے بکن با کافران
سترے بگوید چون کسے آن سر مکشا بر بشر

زحمت چو آید پیش تو هرگز مگو با آدمی
جمله مصائب ها چنین داری نهان اندر جگر

صالح چو بکنی کارها با حور بینی در جنان
احسان بکن با آن کسے گو با تو کرده بد بتر

اندر سوادِ جان و دل درویش مسکین جا ده
فرمائی کارے نفس را از کارهائے سخت تر

داری نگه فرج از زنا فحشے نیاری بر زبان
مخطورِ شبهه طعم را یابی ازان بکنی حذر

همسایه پرسی وانچه باشد بشادی یا بغم
بیمار را پرسی بسے جنت بیابی اے پسر

خشمے فرو خور جان من عفوے بکن بر مجرمان
با صوفیان دایم نشین ذکرے بگو شام و سحر

ا۔ قال علیه الصلوٰة والسلام من قال لا اله الا الله دخل الجنة ۱۲
قال الله تعالی الا ان ... ۱۲ الباب الا ...
... قال علیه الصلوٰة والسلام ...
۲۔ قال علیه الصلوٰة والسلام ...
... سواد ... الدنیا ...
... سر در ... ۱۲
۳۔ قال الله تعالیٰ والکاظمین الغیظ والعافین عن الناس ۱۲
۱۲ ۱۲ ۱۲ ۱۲ ۱۲

از ظالمان مظلوم را فور آید انصاف را

کلمه شهادت در وضو مے گو ہمے جانِ پدر
دائم بکن سنت اوا چون تو گذاری عصر را
چیزے بخواہی از کسے تحمید گوئی هر سحر
از بعد ہر فرضے بخوان کرسی بصدق ای جان من
طبل زنان جنت بروآمد چنیں اندر خبر

باب چهل و چهارم دربیان موجبات دوزخ و اسباب آن

دوزخ برائے کافران ہم مفسدان ہم ملحدان
باشند ساکن اندران عورت زمردان بیشتر
از مرد نه صد نه نود از ہر ہزارے در جہان
نه صد نود نه از زنان از ہر ہزارے در سقر
مردم که دوزخ روند سوزند آنجا سالہا
موجب بگویم پیش تو بشنو زمن این مختصر
اسباب دوزخ جملگی بینی بدان با چار ضم
اندیشه کن در ہر یکے جانان بکن کلی حذر
ہر یکے چو آرد کس بحق دائم بسوزد آن کسے
حقلے بسوزد اندران از فوت وقتے اے پسر
بخلے کند با ہر کسے باشد متابع شہوتے
عجبے کند بر مردمان خود را بداند خوب تر

امرِ خدا نا روبجا باشد مصاحب فاسقان
تحقیر بکند بر اہل دین بر سائلان کردہ نہر لہ (یعنی نشنیدہ ۱۲)
ترکِ جماعت ہم جمعہ عمداً بگیرد جانِ من
نے رد سلامی او کند نمام باشد بے خبر
وا مے ستاند از کسے ہرگز نخواہد تا دہد
گوید تنابُز در لقب کس را چہ بیند از بشر
اندر مناہی حملگی بکند دلیری ہا بسے
مہمان بدارد دشمنے آید چو او را پیش در
نوحہ کند بر مُردگان سینہ خراشد خد و خط
پارہ کند ہم جامہا یا خود تراشد موئے سر
بخورد ربوا او دایمًا در پس بدی گوید نثر
بکند حسد بر حملگی از کبر نارد کس نظر
اسباب دوزخ بیحد ست گفتن شمردن کی توان
گردد ہزاران از ہا ورق وقتیکہ گویم مختصر
ناگہ ازان دوزخ اگر مقدار یکسر سوزنے
گردد کشادہ در جہان میرند از گرمی بشر
بشنو از اول وصف را کان ہست آسان از ہمہ
ماران درو چون اژدہا کژدم درو ہمچون شتر
دُمہائے کژدم نیزہ ہا چون پر زہر ہا گونا گون
پس ہست سی صد قلعہا در ہر دمے پُر از زہر

یہ تنابز بر گفتن در لقب

۵۱ بشنو بانگ زدن وبہر داشتن ۱۲ قال اللہ تعالیٰ واما السائل فلا تنہر ۱۲
۵۲ قولہ تعالیٰ جل شانہ ولا تنابزوا بالالقاب
۵۳ ۱۲ عن عبد اللہ بن الحارث ابن جزء قال قال رسول اللہ صلعم ان فی النار حیات کامثال البخت تلسع احدہن اللسعۃ فیجد حموتہا اربعین خریفا وان فی النار عقارب کامثال البغال الموکفۃ تلسع احدہن اللسعۃ فیجد حموتہا اربعین خریفا رواہ احمد من المشکوٰۃ ۱۲

گر زهر یک قلعه قند اندر جهان بسیار گی
تا شرق وغرب از بوی او پرند کلی جانور

از مانهادش در و چون کوه عالی همچو قاف
در حال گردد آن جهل از ریگ هم باریک تر

موجب بگویم یک سخن تا تو بیابی در جنان
امر خدا آری بجا کلی زشهوت کن حذر

می باش خامش روز وشب سخنی مگو بی فایده
نرمی بکن با جمله کس خدمت بکن مادر پدر

باب چهل وهشتم در بیان ده سنن ابراهیم ومسایل متفرقات

ده چیز دانی از سنن سنت خلیل پیشوا
واجب شده بر اتباع هم مومنان جمله بشر

در فرق کردن موی سر از ناصیه تا در قفا
مردم مخیر شد بدین فرقی کند یا حلق سر

کعبه رسیدی حلق کن باشی مخیر بعد ازان
در غیر کعبه حلق را به الا بداری خوب تر

سبلت ببر چو ابروان پا پست کن اجا نمی
حلقی درو جایز بدان نزدیک علما معتبر

مسواک میکن هر وضو هم چین همین موی بغل
گر حلق بکنی هم روا چیدن بود زان خوب تر

ختنه بکن فرزند را چون هفت ساله او شود
یابی ثوابے از خدا چندانکه نیاید در حصر
حلقے بکن در شرمگاه باید نداری تا چهل
فارغ چو از حاجت شوی سنگے بگردان با بدر
اے از قضائے حاجت برائے ۱۲
آبے بکن اندر دهان هم آب بینی در وضوء
هر ده که گفتم پیش تو باوش بکن اے نامور
قصد لواطت چون کند کس با کنیزک با حرم
باشد روا او را کشد دفعے کند از خود ضرر
باشد روا منکوحه را هم شوی کشتن در شرع
در حیض چون قصدے کند خوفے ندارد از قذر
هم همچنین باشد روا گر قصد کشتن کس کند
او را کشد پیشش از ان واجب نه چیزے هل بدر
پنجے بدان از موذیان باشد در حل و حرم
کژدم چهارم موش هم اندر مشارق کن نظر
زاغ وحداة وکلب هم مردم گزنده هر ساعتے
هر هیچ را موذی بدان موذی بکش حکم خبر
هر جا که بینی موذیے آدم بود یا جانور
در حال کش هم در زمان هرگه بروپابی ظفر
گر کبوتر را کشد قیمت نصابش ده درم
یا خود زیانے او کند اگر چه آید در حجر

در حدیث آمده
که اگر گربه دقانه
نقصان کند به
او غضب باید کرد
که از و باز آید یعنی
عذاب و سختی بر گربه
باید کرد و اگر از ان
نیز در گذرند این
افضل تر پیشکار است
چونکه رسول خدا
فرموده ارحموا
ترحموا یعنی رحم
کنید بر خلق خدا
تا رحم کرده شوید
شما ۱۲
نور محمد

جایز بدان کشتنش ہیران بجلقش کاردے
اما اگر کس بگذرد باید ثواب بیشتر

در حرّہ خواہی تا دہی از فرج بیرون آب را
رخصت طلب کہ جاریہ اذنش ز مولی معتبر

اسقاط کردن حمل را جانے نباشد چون درو
کردند بعضے رخصتے گر تو بداری خوب تر

مپنداں بجزمے آن قدر تا تو بدانی وقت را
تزویج کردن قبلہ ہم دیگر برفتن در سفر

پستان ہا را چون کسے بدہد ترا بہر خدا
قاضی چو باشی یا ملک از ہدیہ ہا کن حذر

سلطان فتوحی چون دہد فی الحال لستانی کن
تا وچہ بینی رد مکن این نوع باشد و سنت تر

ردّ فتوحے گر کنی گردی بفاقہ مبتلا
ردّ فتوحے کردہ اند بعضے مشایخ نامور

چون تو بیائی از سفر یک سر بخانہ در مرو
اوّل خبر کن سوئے شان انگہ بیائی صحن در

کہنہ چو بینی مصحفے سودہ شدہ ہم ریختہ
در جامہ پیچ و دفن کن چو مردگان اندر قبر

مصحف مبر در لشکرے عورت کہ باشد حرّہ ہم
لشکر کہ دارد قوّتے این ہر دو را آنجا مبر

آب بے خورانی ہیم شب فرزند تشنہ با زنے
جملہ گناہان عمر تو مغفور گردد ہم بدر

رنجے کہ بینی ساعتے بہر عیال و نفس خود
ہم صدقہ باشد نزد حق یابی جزائے بیشتر

ظالم ستاند یک درم خواہ از تعدی یا ستم
یابی تو لبے از خدا مقدار از دینار زر

از خمر دنیا چون خوری دیباج پوشی یا حریر
جامہ نیابی در جنان آنجا نیاشامی خمر

پرکالہ یابی جابجا افتادہ اندر کوچہا
چینی بسے یک جا کنی یا خستہ باشد از ثمر

از زرع چینی خوشہا بعد از درودن خصم او
پوست انار و خربزہ جمعے کنی از در بدر

چیند بگیرد نفع آن باشد مباح و ہم روا
برداشت چون شد مالک او ملتقط ملتقط منکن نظر

اندر زمینے چون کسے گاوان نشاند یا غنم
سرگین شود پیدا جمع پاچک ہما نجا یا بقر

خصمش نخواہد جمع گر سنجلے کند بر مردمان
جائز نباشد غیر را اندک بچیند بیشتر

بادام و شکر چون کسے بدہد کسے را بہر آن
بکند نثارے بر شہان یا بر عروسے ماہ چہر

۵۱ عن عمرؓ و انسؓ وابن الزبیرؓ عن بنی صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم من لبس الحریر فی الدنیا لم یلبس فی الآخرۃ ۱۲ وعن ابی عمر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انما یلبس الحریر فی الدنیا من لا خلاق لہ فی الآخرۃ ۱۲ من المشکوٰۃ

۵۲ سرگین اسپ و شتر و خر وغیرہ ۱۲

نام کتاب در علم فقہ ۱۲

در ہندی اوپلہ اردو میں اپلا گوبر ۱۲

نور محمد

خوردن نباید داشتن او را روا چیزے ازان
چیدن نباشد هم روا بادام باشد یا شکر
خلقے بچیند هم خورد زان لوز و جوز و چلغوزه
باشد حلال و هم روا بشنو زمن اے شه پسر
مالے سپارد چون کسے بر مردمے از بهر آن
تا او دهد صدقه بسے هر جا که بیند مفتقر
او را حرام ست بیشکے زان مال خوردن یکدرم
درویش باشد گرچه او این هر دو در خانی نگر
خواهد معلم اجر چون یا خود مؤذن از اذان
جایز نباشد در شرع مشروط باشد چون اجر
برداشتن از مائده زله حرام ست بیشکے
گر خصم گوید ارفعو بردار نوشش خرم بخور
چون تو کسے مهمان شوی در طعم او بخشش مکن
جز استخوان سگ را مده جانان من چیزے دگر
مردار باشد پوستے پیش از دباغت بیع او
جائز نباشد در شرع هم بیع اشعار بشر
چون تو ببینی مردمے گل میخورد منعش بکن
فرعون و هامان یکدگر خوردند گلها بیشتر
برده خری چون گل خورد بار یک بینی موے او
باخود نشانے چوب لت اندام او آید نظر

۵۱
یعنی کسے که مالک برائے
نثار بخشید آنرا ازان خوردن
و برداشتن و چیدن روا نباشد
و دیگر مخلوق را حلال و روا ست
۱۲ ۵۲ اے یک مسئله شار
که با لگد تند دم این سپرین
مال برائے صدقه که آنم همچنان شما
ست فقال ۱۲ ۵۳ لا یحل
للمؤذن والمعلم اخذ الاجر وقیل
المتوسطی فی تعلیم القرآن
علی الجواز ۱۲ ۵۴ یعنی اگر
صاحبش گوید که ارفعوا یعنی
بردار ید و بخورید ۱۲ ۵۵
قلب منافقت اے چون
مهمان کسے شوی ۱۲ ۵۶
یعنی علامت ضرب
چوب یا لت بر اندام او نظر
آید مشتری را باید
که بدو کنند ۱۲

یعنی تصدق بر مستحق ۱۲
نام کتاب ۱۲

دیگر کنی ترک طمعها از دیگران سجده خورد
ردی مکن زین عیبها اندر خلاصه می نگر
مسجد چو بینی تنگ تر باشد زمین چپ و راست
بستان ز خصمان زور کن قیمت بده هم سیم و زر
اصحاب احمد مصطفی از بهر کعبه هم چنین
واوند قیمت خصم را کردند قدرے هم جبر
ناقص قبائے چون کنی از بهر مومن مسلمے
تا ها شوی مغفور تو خواندم چنین اند خبر
کامل قبائے چون کنی از جان و دل اے جان من
پوشی لباس مغفرت از بخشش هم مادر پدر
تا میتوانی جان من بر مومنان تعظیم کن
فاسق چو بینی مبتدع می کن اهانت بیشتر
چون مدح فاسق کس کند عرش خدا لرزد چنان
گوئی که افتد بر زمین بجنبد جهان زیر و زبر
بینی چو فاسق مبتدع او را اهانت کن بسے
ایمان بود اندر دلت خوفے نه فردائے خطر
توفیق گر باشد ترا کارے بکن تعجیل تر
این وقت را دان نعمتے هر ساعتے وارد ثمر
امروز گر طاعت کنی فردا ترا باشد جزا
چون تو کنی عصیان خطا یابی سزائے در سقر

گر طلبے از صدق دل خواہد کہ یابد راہ حق
چون صبر بکنی پیشہ کے باشد چو سنگے سیم و زر

گر راہ خواہی سوے حق از صدق پیوندی در او
باید درون خویش را خالی کنی از کس دگر

دربیان مناجات وختم کتاب گوید

یارب مرا گردان چنان از راہ لطف و رحمت
مسکین شمارم اغنیاء شاہان بیارم در نظر

باشم تونگر دل چنان از کس نخواہم حاجتے [۱]
فارغ نشینم شاد و خوش بیرون نیایم پیش در

راضی بفقر و فاقہ ہم باشم بکنجے اندرون
ممنون منت سفلگان مارا مگردان تا حشر

از بہر روزی رزق ہم وقتے پریشان دل مکن
یارب بدہ صبرم چنان جز تو نخواہم کس دگر

یارب بحق مصطفے ہم انبیاء و اولیاء
گردان چنان این تحفہ را مقبول گرد و بحر و بر

عاشق بر و جملہ جہان اندرون جان خود
بکنند پاکان جاے او دارند بالا چشم و سر

الفت چنان وہ خلق را جز این نخواہد ہیچ کس
ہر جا کہ بیند مرشدے اوید او این مختصر [۲]

ھ ۱ — قال علیہ الصلوٰۃ والسلام انما الغنی عن النفس ۱۲

ھ ۲ — اے ہر جا کہ مردی این مختصر را ببیند تعوید خویش سازد ۱۲ مولوی محمود

رنجے کشیدم مدتے ہم دردہا چون درد زہ
تا من بزادم اینچنین بکرِ معانی نامور
نظرے چو بکنی اندرو بینی سلوک و پندہا
ہر جنس درو ے حکمتے فقہ و کلام و ہم خبر
تالیف چون بکند کسے یا خود نویسد داستان
جز مثنوی ناید نکو تحفہ نوشتم یک شعر
اصحاب علم و معرفت ہرگز نہ بینند سعی او
عیبم نہ گیرد بہر حق ہم راست بکنند زود تر
خود عیب دارم جملگی جز عیب در من ہیچ نے
صد عیب یابی ہر سخن ہرگز نہ بینی یک ہنر
کردم ہوس چون زاغکان رفتار کبکان تا کنم
برباد شد رفتارِ من گشتم خجل ہم منکسر
گر یک سخن زین جملگی آید قبول نزدِ حق
نازم چو شاہان در جہان گردم بجہان مفتخر
دارم امیدے از خداوند چون این صاحبدلے
بکند ز دل ما را دعا یا ہم ثنائے در قبر
ابیات گفتم جملگی ہفتصد بران ہفتاد و شش
ابواب او پنج و چہل اندر حساب ہم حصر
ہفتصد نود و پنج و دگر ہجرت محمد مصطفٰے
عاشر ربیع آخرین وقتِ ضحٰے روزِ قمر

نقل

منقول ست کہ حضرت امیر المومنین رضی اللہ عنہ بست وہفت نوع از بنی آدم مسوخ شدہ از مرد و زن بیک روایت بست و چہار و بر روایت دیگر ہفدہ و روایت اصح آنست کہ فیل معلم بود و عنکبوت زنے بود کہ از حیض غسل نمیکرد و دائم جنب بود و روباہ مردے بود فتنہ انگیز و خیانت میکرد و خرچنگ ہفدہ مرد بودند از بنی اسرائیل و از مائدہ عیسی علیہ السلام طعام خوردند ولیکن ایمان نیاوردند لاکن پشت زنے بود کہ با داماد خود فساد میکرد و زنبور زنے بود کہ با شوہر خود جنگ میکرد و خرگوش فردے بود و سرال راہ مکہ معظمہ دزدی میکرد و عقرب مردے بود کہ دائم الاوقات قمارہا میکند و گفتہا می زد و بد و سوسمار مرد بود غار تگر یال مردم می خورد و خوک چہل تن از بنی اسرائیل بودند و عملہای بد میکردند و امر خدا را خلاف کردند۔ و میمون قومے از بنی اسرائیل بودند و بوم مردے منکر بود و می گفت خدا را حکم برمن نیست و کلاغ مردے بود و ی بود شبہا می آمد و دار احیف می انداخت۔ و موش زنے بود کہ دائم رقص می کرد و شعر میخواند و طوطی مردے بود دلال بردہ فروشی بسیار میکرد و سود میکرد و سود میخورد و در سودا و معاملہ دروغ میگفت و قمری زنے بود کہ دائم خود را زیب زینت می داد۔ و بر مردمان جلوہ میکرد۔ تمام شد

خاتمۃ الطبع کہ فایدہ فہرست مجمل می بخشد

بعد حمد مجید و خالق جن و بشر پایندہ اشجار شور بستان چون شہد و شکر مردہ بید اراضی را از باران رحمت خویش نمایندہ اخضر و احمر و سنہ در و د چون ریحان جنان بر روح فتوح خاصہ رسولان نور عرش و آسمان شاہنشاہ دو جہان شفیع مجرمان معجز نمای اقتربت الساعۃ انشق القمر سلطان الرسل پادشاہ بحر و بر احمد مجتبی محمد مصطفی صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم

مخفی و محتجب بماو آنکه این رساله شریفه و مجاله منیفه که مصنفش بسیا خون جگر خورده و
همچون نام خودش تحفه نصایح بر آورده و بابوابش از توحید و ارکان ایمان و عقاید و
عقوبت قبر و ذکر جنت و جهنم و بیان علم و عمل و غسل و تیمم و زکوٰة و صلوٰة و روزه و حج
و عقوبت تارک الصلوٰة و زکوٰة و زراعت و تلاوت قران و کسب قناعت و نکاح و
آوردن عروس بخانه و آداب مجامعت و آداب آب خوردن و جامه پوشیدن و ذکر وقت
خفتن و بیع و شرا و صحبت سلطان و اغنیا و حسن خلق و حقوق همسایگان و حقوق والدین
بر فرزندان و داد و ستد قرض و کلام و سکوت و غیبت و تهمت و عطسه و سوگند و خشم و تکبر و
عجب و عیوب و غیرت و اخلاص و ریا و عبادت و توکل و رضا و خوف و رجا و صبر و
شکر و توبه و زهد و تحمل و سخا و ایثار و امساک و تواضع و خلق حسن و نفع رسانیدن خلق و حلم
و غضب و امر معروف و نهی منکر و سماع و رقص و سرود و لاغ بازی و نرد و شطرنج و ذبح
و خوردن جانوران و بیان ماهها و روزها و خاصیت سعد و نحس و بیان پیری و جوانی
و رنج و زحمت و علت و محنت و مصایب و تعزیت و احکام شهادت و اسباب بینوائی
و مدبری و بیان توانگری و موجبات بهشت و دوزخ و بیان ده سنن حضرت ابراهیم
علیه السلام و ختم کتاب سعی بلیغ بکار برده کرات و مرات از بهارستان مطبع
شاه و ابی بها یافته پیش نظر مشتاقان خویش رنگین ادابها نموده اما سیرابی
مشتاقانش نگشت و این گلعذار رعنا غنچه وار پرده انزوا برخ کشید امید
که خواهشمندانش از شمیم روح افزائش دماغ جان را معطر سازند و
بالله التوفیق

تمت الکتاب بعون الملک الوهاب

فقیر الله خوشنویس وزیرآبادی